

VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH
STUDIÍ, O. P. S., ČESKÉ BUDĚJOVICE

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VLIV RELIGIOZITY NA ETICKÉ JEDNÁNÍ

Autor práce: Alexandr Žondecký
Studijní obor: Regionální studia
Forma studia: Kombinovaná
Vedoucí práce: prof. Dr. Josef Dolista, Ph.D., Th.D.

2007

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně Vysoké školy evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích a zpřístupněna ke studijním účelům.

.....

Děkuji vedoucímu bakalářské práce prof. Dr. Josefu Dolistovi, Ph.D., Th.D. za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Dále pak děkuji svému konzultantu doc. ThLic. Martinu Weisovi, Th.D. za podnětné připomínky a cenné rady při konzultacích s touto prací spojených.

OBSAH

1 Vymezení tématu.....	6
2 Úvod.....	7
2.1 <i>Poznámka ke čtení této práce.....</i>	7
2.1.1 Výběr metodologie.....	7
2.1.2 Předmět zkoumání ve vztahu logické souvislosti.....	8
2.2 <i>Realita dnešní doby.....</i>	9
2.2.1 Základní otázky.....	9
2.2.2 Naše odpovědnost vůči světu.....	10
2.2.3 Proč náboženství a etika?.....	10
3 Náboženská skutečnost.....	12
3.1 <i>Pohled etymologický.....</i>	12
3.2 <i>Co jsou to náboženství?.....</i>	13
3.2.1 Mýtus.....	13
3.2.2 Základní funkce náboženství.....	13
3.2.3 Čím se náboženství zabývají.....	13
3.3 <i>Prostorové a dějinné fenomény.....</i>	16
3.3.1 Prostorové rozšíření náboženství.....	16
3.3.2 Religiozita v dějinném pohledu.....	16
3.4 <i>Velké světové náboženské systémy.....</i>	17
3.4.1 Východní kultury.....	17
3.4.2 Oblast předního východu.....	17
3.4.3 Hinduismus.....	17
3.4.4 Buddhismus.....	18
3.4.5 Židovství.....	21
3.4.6 Křesťanství.....	22
3.4.7 Islám.....	23
3.5 <i>Problémy s religiozitou v současném západním světě.....</i>	26
3.6 <i>Náboženství v pohledu sociologickém.....</i>	27
3.6.1 Kvantitativní srovnání.....	28
3.6.2 Průzkum veřejného mínění STEM únor 2007.....	29
3.7 <i>Z dějin psychologie náboženství.....</i>	31
3.8 <i>Teorie přínosu náboženství světovému míru.....</i>	33
4 Etika jako věda.....	34
4.1 <i>K čemu je etika?.....</i>	34
4.2 <i>Pohled na dobro a zlo.....</i>	34
4.2.1 Proč nečinit zlo?.....	35
4.2.2 Proč činit dobro?.....	35
4.3 <i>Vztah etiky k právní vědě.....</i>	36
4.4 <i>Dějiny etických teorií.....</i>	37
4.5 <i>Religiozita ve vztahu k ekologické etice.....</i>	38
5 Průběh náboženského přesvědčení do praktické etiky.....	40
5.1 <i>Etika, tolerance a ekumenismus.....</i>	40
5.2 <i>Etika pod religiózním vlivem.....</i>	40
5.2.1 <i>Obecné východisko.....</i>	40

5.2.2 Stručné závěry ze srovnávací etiky.....	40
5.3 Příkladné osobnosti dvacátého století.....	41
5.3.1 Maxmilián Raimund Kolbe.....	41
5.3.2 Roncalli.....	43
5.3.3 Příklad prosté řeholnice.....	45
5.4 Bioetika	48
5.4.1 Co říká křesťanská etika.....	48
5.4.2 Potrat a euthanasie.....	48
5.4.3 Problém počátku fyzické existence jedince.....	49
5.4.4 Současné medicínské poznatky.....	49
5.4.5 Rodina a její význam.....	50
5.5 Vlastní výzkum.....	50
5.5.1 Okruh respondentů.....	50
5.5.2 Míra tolerance k neetickým projevům v chování jednotlivců.....	52
5.5.3 Potraty a euthanasie.....	53
6 Závěrečné shrnutí.....	56
7 Vysvětlivky a použité zkratky.....	57
8 Seznam tabulek a grafů.....	58
9 Poznámky.....	59
10 Použitá literatura a zdroje.....	62

1 VYMEZENÍ TÉMATU

Objektem této práce jsou religiozita a etika. Předmět, o kterém zde bude pojednáno je zkoumání jejich vzájemného vztahu. Práce je zaměřena na analýzu skutečností, proč je člověk religiozity schopen a jak se projevuje. Dále bude vymezeno, jakým způsobem je zde pojem etiky reflektován.

Co se týče vzájemného vlivu nebo vztahu mezi religiozitou a etikou, uvádím v této práci, jaké jsou etické normy některých náboženství, jakým způsobem jsou k víře předkládány a kde jsou kodifikovány. Pozornost bude věnována také jejich vzájemnému přesahu. Skutečnost, že se zde budu zabývat religiozitou a etikou nesmí být vnímána jako popření morality nenáboženskosti.¹

Pokud zde bude řeč o náboženských systémech, církvích a církevních pramenech, ponejvíce bude citováno z pramenů náboženství křesťanských, které mají v našem evropském regionu v současné době největší rozšíření. Jedná se především o myšlenky a materiály související s katolickým náboženstvím. Neznamená to ovšem, že zde nezazní myšlenky z jiných velkých náboženských systémů např. buddhismu nebo hinduismu resp. jejich myslitelů.

Vzhledem k rozsahu tohoto materiálu není možné chápat tuto práci jako dílo vyčerpávající všechny aspekty s touto problematikou související. Způsobů, jak nahlížet na religiozitu i etiku je velké množství. Při zkoumání těchto pojmů lze zvolit pohled historický, sociologický, filosofický, teologický nebo právní. A to s použitím metod analytických i komparativních. Nechť laskavý čtenář s dovolením přijme fakt, že se v této práci omezím jen na některé skutečnosti vybrané z takto široké škály možných přístupů.

Cílem této práce je především poukaz na příklady etického jednání, které bylo ovlivněno prakticky žitou religiozitou některých známých osobností. Vybrány byly tři osobnosti, které žily ve dvacátém století, protože jejich odkaz je ještě „čerstvý“ a dostupné informace o jejich životech jsou díky dnešní informační společnosti, která disponuje řadou sdělovacích prostředků, relativně hojné a podrobné. Laskavý čtenář si tudíž může zjistit velké množství doplňujících informací o těchto osobnostech, pokud bude mít zájem.²

¹ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*. s. 92.

² V této práci byly použity zejména tyto zdroje uvedené v seznamu literatury: BUBEN, M., KUČERA, R., KUKLA, O. A. *Svatí spojují národy - portréty evropských světců.*, HÜNERMANN, W. *Farář světa* -

2 ÚVOD

2.1 Poznámka ke čtení této práce

Mluvené slovo přenáší duševní obsahy mezi přítomnými.

Psané slovo je přenáší do dálek prostoru a času, jenže ochuzené o řadu prvků mimoslovní komunikace, které při přímém styku řeč doplňují a zpochopitelňují. Živý rozhovor, plynule navazující svobodnou výměnou myšlenek mezi bezprostředně reagujícími a vzájemně se inspirujícími partnery, může být jen do jisté míry imitován korespondencí. Naproti tomu kniha zůstává komunikací jednosměrnou.

Není bezúčelné uvědomit si další specifika písemné komunikace, zaměřené v našem případě na sdělování převážně teoretických, odborných obsahů. Na papír se dostane formulace zralejší, promyšlená a uspořádaná. To proto, že je třeba šetřit místem, ale také usnadnit čtení. Doléhá i vědomí odpovědnosti za psané slovo, které žije vlastním životem; jen zřídka mu může autor přijít na pomoc.

Dobří autoři se snaží vyjít čtenáři vstříc tím, že se vžívají do jeho pocitů, představ, názoru, reakcí. Nikdo ovšem, aspoň při náročnějším tématu, není schopen tak dokonalé formulace, aby úplně uspokojil všechny čtenáře.³

2.1.1 Výběr metodologie

O metodologii použité v této práci by se dalo hovořit jako o metodologii, která převrací princip vysvětlení a požaduje, aby *náboženská skutečnost byla studována nábožensky*. Tento postulát nežádá, abych zaujal vůči náboženské zkušenosti postoj "vnějšího", "nezúčastněného", "neutrálního", "objektivního" pozorovatele. Naopak požaduje, abych byl "uvnitř", "zúčastněný", "podílející se" na náboženské zkušenosti. Nikoliv chladná objektivita nestranného pozorovatele zaujímajícího patřičný odstup od předmětu zkoumání, nýbrž můj živý až vášnivý subjektivní zájem, je zde považován za základní předpoklad hlubšího poznání. Vždyť pozorovatel, který hledí na dům zvnějšku, poznává ho jen podle jeho vnější tvářnosti, kterou ukazuje navenek. Kdo však chce poznat vnitřní strukturu budovy, musí do ní vstoupit. A tak je tomu i s náboženskou skutečností. Kdo k ní přistupuje metodou vysvětlení, která požaduje na badateli nezaujatý odstup, může postihnout její vnější aspekty, ale nic víc. Jen ten, kdo se dokáže přenést

Život Jana XXIII. a DOIG, D. Matka Tereza.

³ MÁDR, O. Slovo o této době : Výbor z díla. s. 35.

dovnitř a subjektivně se s touto skutečností ztotožnit, je s to ji pochopit zevnitř v její vnitřní stavebnosti. Doufejme, že se zde tedy podaří objektivněji přiblížit silné i slabé stránky zkoumaných fenoménů.⁴

2.1.2 Předmět zkoumání ve vztahu logické souvislosti

Teoretická filosofie zná dva podstatně odlišné druhy bytí o sobě: **reálné bytí o sobě** a **ideální bytí o sobě**. První druh náleží všem věcem a událostem, všemu "skutečnému", všemu, co má existenci. Druhý druh⁵ náleží útvarům čisté matematiky a logiky a nadto esencím všeho druhu, které trvají nad změnami individuálního bytí a které lze od něho oddělit a apriorně zřít.

V praktické oblasti má reálné bytí o sobě jen "etickou skutečnost": patří sem vše, co je skutečným morálním chováním, skutečným jednáním, skutečným smýšlením, skutečným rozhodnutím vůle a skutečným úmyslem; patří sem však rovněž skutečný hodnotový soud, vědomí viny, cit zodpovědnosti.⁶

Zkusme tedy v tomto kontextu na úvod použít diskusi, známou z matematické výrokové logiky:

Nechť **r** je označením výroku „Osobnost neskrývaně žije svou religiozitu“.

Označení **e** nese výrok „Chování člověka je etické“.

V této práci se tedy pokusíme zkoumat podmínky pro platnost výroku:

$$\mathbf{r} \Rightarrow \mathbf{e}$$

Tab. 1: Pravdivostní tabulka výroku

	r	e	r ⇒ e
1.	1	1	1
2.	1	0	0
3.	0	1	1
4.	0	0	1

(1 - pravda, 0 - nepravda):

⁴ Srov. SKALICKÝ, K. *Po stopách neznámého Boha*. s. 139.

⁵ Zde myšleno: ideální bytí o sobě.

⁶ HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*. s. 174.

Z povahy vymezení tématu této práce je zřejmé, že má smysl se zabývat pouze případy na řádcích jedna a dvě, kdy Γ nabývá hodnotu 1 čili pravda. Současně je také zřejmé, že rozhodující, pro platnost výše uvedeného výroku, je skutečnost jakým způsobem budou oba primární výroky (Γ i E) blíže specifikovány resp. pojmy religiozity a etiky vymezeny. A tato problematika bude v tomto pojednání rozpracována.

2.2 Realita dnešní doby

Žijeme v době, která se vyznačuje hlubokým vědeckým poznáním. Člověk obrací svůj pohled prostřednictvím nejrůznějších přístrojů do vesmíru, vysílá z naší planety množství vesmírných sond, aby získával stále větší poznání o svém vesmírném okolí. Existují různé teorie o vzniku vesmíru. Z pozorování poslední doby se zdá, že vesmír vznikl přibližně před deseti miliardami let z ohromné ohnivé koule, velmi žhavé a velmi husté. Zatím nevíme s určitostí, odkud se vzala, vědci se však shodují v názoru, že explodovala. Proto se tento okamžik nazývá velká exploze (někdy též velký třesk nebo Big Bang). Velkou explozí před deseti miliardami let začal vývoj našeho vesmíru.

Složení ohnivé koule bylo zcela jednoduché; byla tak žhavá, že v ní nemohly existovat ani molekuly, ani atomy, ba ani atomová jádra. Sestávala pouze z nej—jednodušších částic, tzv. elementárních (jako je foton, elektron, proton aj.). Dokonce je možné vypočítat, kolik elementárních částic bylo v ohnivé kouli. Protonů bylo 10^{82} , což je číslo s 82 nulami. Stejně tolik bylo i elektronů. Mezi částicemi se míhaly rychlostí světla fotony záření gama. Těch bylo miliardkrát více než částic. Počet gama fotonů tedy vyjadřovalo číslo s jedenadevadesáti nulami. Jak je vidět, vesmír byl na počátku velice jednoduchý. Během deseti miliard let po velké explozi se primitivní beztvářá látka vyvinula ve složité atomy, molekuly, planety, hvězdy, živé organismy atd...⁷

2.2.1 Základní otázky

Odpověď na otázku: *Co bylo na počátku?*; kterou si lidé po celou dobu své existence kladou tedy takto pozvolna postupuje v čase směrem do hlubší a hlubší minulosti. Uvědomíme-li si však, že „čas“ je pojem, kterému rozumíme, avšak jeho původ a smysl nelze zřejmým způsobem zachytit a popsat⁸, zůstává smysluplnost takové zdánlivě jednoduché otázky diskutabilní. Mnohem důležitější je otázka *Odkud a Kam* našeho bytí. A jestliže naše bytí spěje odněkud někam, neméně důležitou otázkou je *Jak*

⁷ KLECZEK J. *Naše souhvězdí*. s. 82.

⁸ AUGUSTINUS, A. *Vyznání*. s. 391.

a Proč tak. Té bude v této práci věnován větší prostor. V této otázce jsou vlastně uvedeny dvě další otázky Jak (Co máme činit?) a Co (Co je hodnotné?). Tyto v sobě obsahují program etiky. Nerozdělují celek jejího úkolu na dvě samostatné poloviny. Jejich sepětí je totiž příliš niterné, organické. Nelze je od sebe odloučit, jsou lícem a rubem jedné základní otázky. Určit, co mám činit, mohu jen tehdy, když "vidím", co je vůbec v životě hodnotné. A "vidět", co je hodnotné, mohu jen tehdy, když samo toto "vidění" pocívuji jako hodnotné chování, jako úkol, jako vnitřní povinnost jednat.⁹

2.2.2 Naše odpovědnost vůči světu

Pokaždé, když vezmeme do ruky noviny nebo pustíme televizi či rádio, jsme konfrontováni se smutnými zvěstmi. Nemine den, aby se někde ve světě nepříhodila nějaká událost, kterou drtivá většina lidí považuje za nešťastnou. Ať už jsme odkudkoliv a ať je naše životní filosofie jakákoli, je pro nás více či méně bolestné, když slyšíme o utrpení ostatních.

Tyto události lze rozdělit do dvou velkých kategorií: ty, které mají v podstatě přirozené příčiny – zemětřesení, sucho, záplavy apod. – a ty, které mají lidský původ. Války, zločinnost, násilí všeho druhu, korupce, chudoba, podvody a sociální, politická a ekonomická nespravedlnost jsou následky negativního lidského chování. A kdo je za takové chování zodpovědný? My. Od členů královských rodin, prezidentů, předsedů vlády a politiků přes administrativní pracovníky, vědce, lékaře, právníky, vysokoškolské profesory, studenty, kněze, jeptišky a mnichy po průmyslníky, umělce, obchodníky, techniky, dělníky, řemeslníky a nezaměstnané není jediná třída či oblast společnosti, která by nepřispívala k naší denní porci nešťastných zpráv.

2.2.3 Proč náboženství a etika?

Naštěstí na rozdíl od přírodních katastrof, se kterými můžeme udělat jen málo nebo vůbec nic, tyto lidské problémy, protože jsou to v podstatě etické problémy, mohou být překonány. Skutečnost, že je zde tolik lidí, opět z každé třídy i oblasti společnosti, kteří o to usilují, je odrazem tohoto podvědomého tušení. Jsou zde lidé, kteří se přidávají k politickým stranám, aby bojovali za lepší ústavu, jiní, kteří se stanou právníky, aby bojovali za spravedlnost, další, kteří vstoupí do dobročinných organizací, aby bojovali proti chudobě, a ještě další, kteří pečují, jak na profesionálním, tak na dobrovolném

⁹ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*. s. 43.

základě, o oběti násilí. Tak se tito všichni skutečně, v souladu se svými názory a po svém, snaží učinit svět – nebo při nejmenším svou malou část světa – lepším místem k životu.¹⁰

Bohužel zjišťujeme, že bez ohledu na to, jak složitý a dobře organizovaný je náš právní systém a jak jsou pokročilé naše metody vnějšího řízení, samotné nemohou vykořenit chybné jednání. Uvažme, že v současnosti mají policejní síly k dispozici techniku, kterou si před padesáti lety mohl stěží někdo představit. Mají metody pozorování, které jim umožňují vidět to, co bylo dříve skryto, porovnávají DNA, mají soudní laboratoře, cvičené psy a samozřejmě vysoce vyškolené pracovníky. Ale metody zločinců jsou podobně pokročilé, takže na tom nejsme o mnoho lépe.

Kde chybí etická kázeň, nemůže být žádná naděje na překonání problémů, jakým je například vzrůstající kriminalita. Toto jsou myšlenky Tenzina Gyatso, čtrnáctého tibetského dalajlámy.¹¹

Masově komunikační prostředky denně opakují: „Nedostatek zdrojů, dopravní problémy, znečištění prostředí, ničení lesních porostů, kyselý déšť, skleníkový efekt, porušení ozónové vrstvy, změny klimatu, bezradnost nad likvidací odpadků, populační exploze, masová nezaměstnanost, bezvládní, mezinárodní krize zadluženosti, problémy třetího světa, přílišné zbrojení, atomová smrt...“ Největší triumfy a největší katastrofy techniky mají k sobě velmi blízko. A člověk nemusí být melancholický prorok katastrof, aby mohl snadno zjistit: Hrozí sebezničení současné společnosti pokroku. KÜNG¹² stupňuje tuto problematiku ještě výše a tvrdí, že není přežití bez světového étosu, a že není světového míru bez míru náboženského. K náboženskému míru je nutný náboženský dialog.¹³ A k tomu Dalajlama dodává: „Věřím tomu, že pokud se podíváme na hlavní světová náboženství z co nejširší perspektivy, zjistíme, že všechna – buddhismus, křesťanství, hinduismus, islám, judaismus, sikhismus a ostatní – mají za cíl pomoci lidem dosáhnout trvalého štěstí. A všechna jsou podle mého názoru schopna jim to umožnit. Za takových okolností je rozmanitost náboženství (z nichž každé podporuje stejné základní hodnoty) žádoucí a užitečná.“¹⁴

¹⁰ BSTAN-DZIN-RGYA-MTSHO *Etika pro nové milénium / Jeho Svatost dalajlama*. s. 26.

¹¹ Tamtéž s. 30.

¹² KÜNG, H. *Světový étos : projekt*.

¹³ Tamtéž s. 9.

¹⁴ BSTAN-DZIN-RGYA-MTSHO *Etika pro nové milénium / Jeho Svatost dalajlama*. s. 26

3 NÁBOŽENSKÁ SKUTEČNOST

V posledních dvou stoletích je náboženská skutečnost studována různými vědeckými obory, z nichž nejdůležitější jsou filologie a literární kritika, etnologie, hlubinná psychologie, sociologie a fenomenologie.¹⁵

V tomto pojednání bych chtěl připomenout alespoň některé z pohledů na náboženskou skutečnost. Dnes jsme totiž velmi často svědky jevu, který můžeme pracovním způsobem nazvat „zjednodušování“. Protože se domnívám, že pro správné uchopení jakéhokoli problému je nutné se na tento podívat z více stran, pokusím se tedy zde alespoň takto učinit. Bez touhy po relativizaci je však nutné přiznat, že každá skutečnost se může jevit v různých očích různě. Takovým reprezentativním příkladem za všechny může být třeba příběh pomazání v Betanii.¹⁶

Protože jsem omezen místem, tak zde uvádím v krátkém exkursu alespoň malé náznaky z pohledů na náboženskou skutečnost z mnoha stran. Začneme vědeckým oborem etymologie.

3.1 Pohled etymologický

Max Müller objevil v devatenáctém století pomocí srovnávací etymologie, že lze formulovat jednoduchou etymologickou rovnici, která vyjadřuje rovnost starověkých božstev: sanskritský Dyaus-pitar = řecký Zeus-pater = latinský Juppiter = staronorský Tyr.¹⁷ Důkazy o filologické a historické opodstatněnosti výše uvedeného Müllerova objevu důkladněji doložil Leopold von Schroeder, který ve svém díle *Arische Religion* popisuje souvislosti kořene DEIVO s kořenem DIV, od kterých je název boha v mnoha jazycích árijců odvozen.¹⁸

Při studiu lingvistického pohledu na náboženství je zajímavé zastavit se u pojmu NEBE. Tento pojem s největší pravděpodobností nebyl v minulosti chápán jako pojem obloha či vesmír, jak se nám dnes podbízí první asociace. V tehdejšímu chápání se jednalo zřejmě o prostor, kde se odehrávají boží znamení. Jednak sem patřily jevy, jejichž vysvětlení nebylo tehdejšímu lidskému poznání dostupné a také bylo chápáno jako prostor pro osobní setkání člověka s bohem. Takto lze pochopit, že s rozvojem

¹⁵ HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání : Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. s. 29.

¹⁶ Mt 26,6-13.

¹⁷ MÜLLER, M. *Anthropological Religion* s. 82. (The Lesson of Jupiter)

¹⁸ HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání : Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. s. 29-30.

poznání člověka na poli přírodních věd je dnes tento pojem - coby prostor pro boží záležitost - obtížně akceptovatelný.¹⁹

3.2 Co jsou to náboženství?

K tématu zvolenému v této práci je vhodné pokusit se v úvodu zodpovědět tuto otázku. Existuje mnoho interpretací tohoto pojmu a rozhodně nepanuje přesná shoda v jeho výkladu napříč odlišnými náboženskými systémy.

3.2.1 *Mýtus*

Chci-li v této práci hovořit o náboženství a etice, je třeba v této souvislosti poznamenat, že v této oblasti má své místo také mýtus. Neboť je náboženství blízký, historicky mu předcházející, avšak oproti němu nikdy ostře neohraničený. Mýtus tedy náleží k téže velké skupině jevů. Mýtus má dokonce před vlastním náboženstvím tu přednost, že je obsahově rozmanitější a často také konkrétnější a plasticky diferencovanější. Současně je však jeho nevýhodou menší myšlenková určitost a pojmová jasnost.²⁰

3.2.2 *Základní funkce náboženství*

Náboženství mluví s absolutní autoritou a nevyjadřují ji jen slovy a pojmy, učením a dogmaty, ale také symboly a modlitbou, ritem a svátky - tedy racionálně a emocionálně. Neboť náboženství disponují prostředky k formování zcela jiné existence člověka, které jsou srozumitelné nejen intelektuální elitě, ale také širokým lidovým vrstvám - a to prostředky dějinně vyzkoušené, kulturně přizpůsobené a individuálně konkretizované.²¹

3.2.3 *Čím se náboženství zabývají*

Náboženství se podle některých názorů zabývají vírou v tvrzení o spasení jednou vírou či druhou, a jejich součástí je přijetí jisté formy metafyzické či nadpřirozené reality, snad i včetně myšlenky nebe či nirvány. S tím je spojeno náboženské učení či dogma, rituál, modlitba atd. Duchovnost čili spiritualita je spojena s vlastnostmi lidského ducha – jako je láska a soucit, trpělivost, tolerance, odpuštění, spokojenost, smysl pro zodpovědnost smysl pro harmonii – přinášející štěstí člověku samotnému i ostatním. Zatímco rituál a modlitba spolu s otázkou nirvány či spásy, jsou přímo

¹⁹ HALÍK, T. *Vzývání i nevzývání : Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství*. s. 34.

²⁰ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*. s. 91.

²¹ Srov. KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. kapitola „K čemu je etika?“

spojeny s náboženskou vírou, tyto vnitřní kvality s ní být spojeny nemusí. Není tedy důvod, proč by je člověk neměl rozvíjet, dokonce i do vysokého stupně, bez pomoci jakéhokoli náboženského či metafyzického systému víry. Zdá se tedy podle takového výkladu, že náboženství je něčím, bez čeho se lze obejít, ale bez čeho se obejít nelze jsou výše uvedené základní duchovní kvality.²²

Jeden pohled na náboženství lze získat pod zorným úhlem psychologie. Je to věda, která nazírá vzájemné vztahy náboženských projevů a psychologických pochodů a procesů. Hlavní metodou získávání údajů v této vědě je empirie čili zkoumání pozorovatelných údajů. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že experimentování v psychologii náboženství je nanejvýš problematické, protože naráží na etické i praktické překážky. Náboženskými projevy se zde rozumí především názory, které se snaží porozumět a vysvětlit různé věci a hledat jejich smysl. Díky těmto náboženským názorům jsou tvořeny různé mýty, legendy představy, dogmata a celé teologické systémy. Dále pak mezi náboženské projevy patří různé rituály a kultovní zvyklosti, které mají individuální i kolektivní povahu. Jsou to například modlitba, meditace, oběť, recitace, procesí atd. Nedílnou součástí náboženského života jsou zážitky, které tvoří vnitřní individuální pole zkušenosti každého jedince. Mohou být různě silné a spadají do citové oblasti člověka.²³

Náboženství nemohou všechno, ale mohou lidskému životu otevírat a darovat mu jistou nadhodnotu, která spočívá zejména v tom, že náboženství je s to zprostředkovávat specifickou hlubinnou dimenzi, obsáhlý výkladový horizont i vzhledem k utrpení, nespravedlnosti, vině a nesmyslnosti, poslednímu smyslu života i vzhledem ke smrti. Náboženství lidem tedy zprostředkovává uchopitelný výklad rozměru *Odkud a Kam* našeho bytí.²⁴

Pravé náboženství, které se vztahuje k Absolutnu (Bohu), se podstatně odlišuje od každého pseudonáboženství, které absolutizuje něco relativního, zbožšťuje: Ať již ateistického „boha rozumu“ nebo „boha pokroku“, nebo všechny jim podřízené „nižší bůžky“ panteonu moderny: Vědu (přírodovědu), technologie („High Tech“) a průmysl (kapitál). Dnes vidíme, že jsou tato „božstva“ postupně demytologizována čili relativizována. Nesprávné by bylo je nahrazovat novými „božstvy“ například „světovým trhem“. Měli bychom je nahradit obnovenou vírou v pravého Boha.²⁵

²² Podle BSTAN-DZIN-RGYA-MTSHO *Etika pro nové milénium / Jeho Svatost dalajlama*. s. 27-8.

²³ Srov. HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství*. s. 9-10.

²⁴ Viz kapitola „Základní otázky“ v této práci.

²⁵ KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. s. 58-9.

3.3 Prostorové a dějinné fenomény

3.3.1 Prostorové rozšíření náboženství

Na všech kontinentech této planety kromě Antarktidy žijí civilizace, jejichž kultura je více či méně spjata s nějakou formou praxe náboženství. Při úvahách nad touto skutečností se mi na mysl vždy vrací představa o životě některých kmenů karibských indiánů, které byly při objevných výpravách středověku nalézány, jak žijí svůj život v souladu s přírodou, prosty veškerých projevů civilizace, studu a zla.²⁶

3.3.2 Religiozita v dějinném pohledu

Skutečnosti o tom, jakým způsobem lidské kmeny a kultury prožívaly v minulosti svou religiozitu je především spjat s dochovanými, či objevenými literárními památkami. Ať je míra poznání historie v této disciplině na jakékoli úrovni, lze zřejmě říci, že v posledních stoletích žijeme ve světě, kdy frekvence a intenzita střetů jednotlivých kultur, které jsou mj. nositeli svébytné religiozity, má stoupající tendenci.

Nejvýraznější nástroj systematického intelektuálního vyjádření křesťanské víry, aristotelská filozofie, se k Tomáši Akvinskému dostává především "arabskou cestou" od vyznavačů islámu. Španělské Toledo se na pár staletí stává místem přátelské diskuse křesťanů, židů a muslimů. Renesanční a barokní obrazy a fresky v klášterních knihovnách bez rozpaků staví velké antické mudrce vedle starozákonních proroků, do blízkosti apoštolů a evangelistů. jezuité při slavných asijských misiích nemají rozpaky přijímat Konfucia²⁷ i jiné mudrce východu jako svědky pravdy a k místním duchovním tradicím se chovat ještě vstřícněji než Pavel k "oltáři neznámého boha"²⁸ na athénském Areopagu. Kristus v dialogu kultur a spiritualit to zdaleka není zběsilá novinka doby postmoderny a globalizace, nýbrž odkaz celé katolické tradice křesťanství - katolické v nejsilnějším a nejhlubším smyslu toho slova.²⁹

²⁶ Srov. KOHÁK, E. *Svoboda svědomí soužití : Kapitoly z mezilidské etiky*. s. 120, přednáška: *Bůh otec a matka příroda*.

²⁷ KONFUCIUS, cca. 551- 489 př. Kr.

²⁸ Sk 17, 23.

²⁹ HALÍK, T. *Co je bez chvění, není pevné : labyrintem světa s vírou a pochybností*. s. 76.

3.4 Velké světové náboženské systémy

Ve skutečnosti vyvolává množství náboženství, konfesí a denominací, náboženských sekt, skupin a hnutí v dnešním světě nejen zmatek, ale i úzkost. Stěží se dá přehlédnout všechno to, co tu stojí vedle sebe, proti sobě, co se proplétá. Když chceme tuto staletou obrovskou komplexnost nějak redukovat, a to nejen na základě regionálního nebo historicky světového a v tomto smyslu planetárního pojetí, a když chceme vzhledem k dnešní nepřehlednosti nově vidět i věc náboženství, pak uděláme nejlépe, když se se zřetelem na "jedny náboženské dějiny lidstva"³⁰ přidržíme dnešních velkých náboženských systémů; mnohá jiná náboženství již dávno zanikla i se svými kulturami, takže dnes mají pouze historický význam.³¹

3.4.1 Východní kultury

Kolébkou světové civilizace je starověký východ. Starověká Čína a Indie měli již ucelené náboženské systémy. Zde je podán pouze stručný pohled na dvě z náboženství z tohoto světového regionu, která jsou známa a praktikována do dnešní doby.

3.4.2 Oblast předního východu

Tuto oblast lze pro naše potřeby ohraničit na severu poloostrovem Malá Asie, na jihozápadě Egyptem a na východě Íránem. Z této oblasti pochází tři další velká náboženství, která lze pojmenovat souhrnně jako monoteistická a do dnešní doby jsou značně rozšířena. V historické posloupnosti vzniku se jedná o židovství, křesťanství a islám.

3.4.3 Hinduismus

3.4.3.1 Odkud hinduismus

Jako hinduismus se tu označuje náboženství vzniklé a zdomácnělé v Indii a vyznávané tamějším obyvatelstvem. Tento název pochází od perských muslimů, kteří pronikli kolem roku 1000 po Kristu do Přední Asie a všechny obyvatele na řece Indu označovali jako Hindy.³² Po islámské invazi vymizela totožnost etnografické a náboženské příslušnosti z vědomí a hind se stává na rozdíl od slova Ind označením těch, kteří žijí v tradici náboženství vzniklých v Indii.

³⁰ SMITH, W. C. *The Meaning and End of Religion*.

³¹ Srov. KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. Kapitola *Aplikace teorie paradigmat na náboženské systémy*.

³² Hind je původně etnografické označení Indů, které v sobě zahrnuje náboženský způsob života vlastní Indům.

Hinduismus v současné době označuje v každém případě náboženství všech Indů, kteří nepatří na základě zvláštního vyznání k jinému náboženství, a tedy nejsou muslimové, buddhisté, křesťané atd. Podle věřících hindů však lze jako hinduismus označit také dřívější období indického náboženství, protože jsou podle jejich přesvědčení v podstatě totožná se základním chápáním dnešního hinduismu.³³

3.4.3.2 Historická období

Védismus neboli starší bráhmanismus asi v době mezi 12. (16.?) až 9. stol. př. Kr.; tehdy vznikla sbírka textů zvaná védy, dodnes základní texty hinduismu.

Bráhmanismus v užším smyslu, asi mezi 11. (10.) až 8. stol. př. Kr.; je to doba, kdy bráhmani³⁴ sepsali na základě spekulace a kultovní praxe první významný výklad véd; potom doba od 8. století př. Kr.; období upanišad, v němž se mísí árijské a před árijské náboženské formy (toto období se někdy nazývá starší hinduismus).

Hinduismus od 4. století př. Kr.; doba, kdy byly ukončeny upanišady, kdy vznikají velké poklasické eposy Mahábhárata s epizodou Bhagavadgíta³⁵ a Rámájana a dochází - paralelně se středověkou evropskou scholastikou - k vytvoření velkých filozofických systémů. Když dobu mezi upanišadami a začátkem filozofických systémů nazveme starší hinduismus, pak doba náboženské renesance po zániku indického buddhismu v důsledku islámských vpádů je období mladšího hinduismu, zatímco moderní hinduismus je doba, kdy především od 19. století došlo k výměně myšlenek mezi Indií a Evropou.³⁶

3.4.4 Buddhismus

3.4.4.1 Vznik buddhismu

Buddhismus na rozdíl od hinduismu zná svého zakladatele. Je jím Siddhártha, muž z rodiny Gautama z kmene Šákja - odtud jméno Šákjamuni = mudrc z kmene Šákja. Není jisté, kdy přesně žil. Západní badatelé kladou jeho život mezi rok 560 a 480 př. Kr., japonští badatelé se kloní k době od roku 486/483 do roku 386/383 př. Kr. Podle tradice se Siddhártha Gautama narodil v dnešním Nepálu. Krátkou dobu žil u dvora a v manželství, pak se rozhodl pro život bez domova a pokoušel se vnést jasno do svého

³³ WALDENFELS, H. *Světová náboženství jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa*. s. 11.

³⁴ Příslušníci nejvyšší indické společenské kasty.

³⁵ Zvanou též Gíta.

³⁶ Srov. WALDENFELS, H. *Světová náboženství jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa*. s. 12-21.

života na mnoha asketických cestách, které nabízela jeho vlast. Osvícení, probuzení našel v meditaci. Od svého osvícení se jmenuje Buddha,³⁷ Osvícený, Probuzený. A podle něho bylo hnutí, které vyvolal, později nazváno buddhismus.

Základní Buddhova zkušenost smyslu života byla pro něho samotného podnětem, aby uvedl ve světě do pohybu kolo svého učení, aby se soucitně obracel k lidem a vedl je na cestu osvícení. Buddhovo kázání obsahuje zároveň zásadní kritiku vládnoucího náboženství, která se jeví moderní i dnešním kritikům náboženství. Významné jsou mimo jiné tyto body:

- Buddha vystupuje pouze jako příkladný člověk. Nevydává se za božího vyslance nebo prostředníka spásy mezi bohem (bohy) a lidmi. A už vůbec není božskou bytostí.
- Buddha sice výslovně nepopírá svět boha či bohů, ale ani o něm nemluví, takže buddhismu byl vždy upírán charakter náboženství a byl mu vytýkán ateismus.

Cestu k osvobození proto neotvírají rity prováděné bráhmany, ale vlastní úsilí každého jedince bez ohledu na jeho příslušnost k určité kastě. Vlastní úsilí nezáleží v řešení teoretických otázek a v metafyzických spekulacích, ale v praxi, která přináší spásu. Klasickým vysvětlením této skutečnosti může být podobenství o muži, který byl postřelen otráveným šípem a myslí si, že dříve než se svěří lékaři, musí získat o celém případě všemožné informace. Podobně je tomu s člověkem, který se věnuje spekulativním otázkám, dříve než žije asketickým životem. Kdo by tedy řekl: Nebudu žít u Vznešeného³⁸ asketickým životem, dokud mi Vznešený nepoví, zda svět je věčný či dočasný, zda svět je konečný či nekonečný, zda život a tělo jsou totéž či naopak život je něco jiného než tělo, zda dokonalý žije po smrti či nežije, nebo zda existuje i ne—existuje či ani neexistuje ani ne-neexistuje, tomu by Vznešený nemohl dost povědět, neboť onen člověk by zemřel.³⁹

3.4.4.2 Čtyři vznešené pravdy

Kvůli prostoru v této práci se zde omezím pouze na jejich výčet s tím, že zde je uvedeno stručné rozvedení čtvrté pravdy vedoucí k návodu jak problémy utrpení řešit

1. vznešená pravda o utrpení

Světské bytí je neuspokojivé, strastiplné utrpení.

³⁷ V českém jazyce možné psát i jako Budha.

³⁸ Budhy.

³⁹ Madžžhimanikája 63.

2. vznešená pravda o vzníkání utrpení

Příčinou utrpení je žádostivost, spojená s rozkoší a lpěním na smyslových rozkoších.

3. vznešená pravda o zaniknutí utrpení

Utrpení je možné učinit konec úplným zničením a zaniknutím právě této žádostivosti.

4. vznešená pravda o stezce, vedoucí k zaniknutí utrpení

Zůstává otázka, jak je možno zvěstovaného cíle dosáhnout: „Co však je, mnichové, vznešená pravda o stezce vedoucí k odstranění utrpení?“⁴⁰

Odpovídá na ni nauka o osmidílné cestě:

3.4.4.3 Osmidílná cesta

Touto stezkou vedoucí k odstranění utrpení je tato osmidílná cesta:

1. pravé poznání,
2. pravé rozhodnutí,
3. pravá řeč,
4. pravé jednání,
5. pravé žití,
6. pravá snaha,
7. pravé rozvažování,
8. pravé ponoření se do sebe.

3.4.4.4 Stručný princip buddhistické etiky

V osmidílné cestě lze rozlišit dvě etapy, které je třeba uskutečnit pravým způsobem:⁴¹

1. etická disciplína,
2. cvičení v ponoření (rozuměj soustředění).

Etická disciplína je přitom předpokladem pro cvičení v meditaci a etické jednání má základ v poznání čtyř vznešených pravd. Z tohoto poznání vyplývá rozhodnutí k odříkání, k blahovůli vůči všemu živému, neubližování. Toto rozhodnutí se opět

⁴⁰ Dendrub Dordže : *Buddhismus a meditace*. [online]. Dostupný na WWW. <<http://www.buddhismus.cz/ctyri-vznesene-pravdy.html>> [cit. 4. dubna 2007].

⁴¹ Což znamená vyhnout se při tom extrémům.

uskutečňuje ve stupních, které jsou uvedeny níže, a nakonec ústí v ponoření s jeho různými stupni.

Cvičení za-zen⁴², které je dnes na Západě silně rozšířeno, navazuje přesně vzato na poslední stupeň osmidílné cesty, jak ukazuje japonské slovo zen, odvozené od čínského ch'an, a to opět od dhjána - ponoření. Bylo by velkým nedorozuměním, kdybychom si mysleli, že při zenovém cvičení jde pouze o zvláštní techniku meditace, které se můžeme naučit bez všech předpokladů. Při takovém cvičení se předpokládá opravdu morální způsob života ve smyslu osmidílné cesty, uvedené ve čtvrté vznešené pravdě.⁴³

3.4.5 Židovství

Toto náboženství je prvním známým náboženstvím, které vyznává jediného osobního Boha.⁴⁴ S vysokou pravděpodobností bylo toto náboženství známé již před r. 1200 př. n. l. Jedná se o nejstarší z trojice „abrahámovských“ náboženství.⁴⁵ Jedním ze základních kamenů tohoto náboženství je tzv. Mojžíšův zákon či „Desatero“.⁴⁶ Toto náboženství dává svým vyznavačům - potomkům Jákoba⁴⁷ - podnes ohromnou životadárnou sílu, která přenesla izraelské kmeny přes bouřlivou řeku času.⁴⁸

Vědomi si této skutečnosti, se můžeme dnes tedy oprávněně často setkávat s otázkou, zda se opravdu jedná o Bohem vyvolený národ.⁴⁹

Během doby se objevilo množství formulací židovské víry, z nichž většina má mnoho společného, přesto se ale liší v některých detailech. Srovnání několika takových formulací demonstruje značný rozsah tolerance k rozdílným náboženským pohledům. Následuje souhrn zásad židovské víry⁵⁰:

- Bůh je jeden.
- Bůh je všemohoucí a vševědoucí.
- Bůh je nefyzický, netělesný a věčný.

⁴² Podstatou tohoto cvičení je meditace vsedě.

⁴³ Srov. WALDENFELS, H. *Světová náboženství jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa*. s. 23-8.

⁴⁴ Hospodin, Jahve, „Jsem, který jsem“ (myšleno zřejmě bytost spojenou neoddělitelně s podstatou „bytí“).

⁴⁵ Judaismus, křesťanství a islám.

⁴⁶ Ex 20,1-17.

⁴⁷ Izraele, syna Izáka, vnuka Abrahama (Abrama) a Sáry (Sárj).

⁴⁸ Od r. 70 n. l. (pád Jeruzaléma) přes středověké pogromy po genocidu židů za II. světové války

⁴⁹ Ex 19,5.

⁵⁰ Wikipedia : *Elektronická encyklopedie*. [cit. 20. ledna 2007]. Dostupné na WWW.

<<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kategorie:Judaismus>>.

- Modlitbu lze nabídnout pouze Bohu.
- Hebrejská Bible a mnoho zásad víry popsaných v Mišně a Talmudu je výsledkem Božího zjevení.
- Slova Boží jsou pravdivá.
- Mojžíš byl hlavním mezi proroky.
- Tóra⁵¹ je nejdůležitějším textem judaismu.
- Bůh odmění ty, kdož dbají Jeho příkázání, a potrestá ty, kdož je poruší.
- Bůh si vybral židovský národ, aby s ním uzavřel jedinečnou smlouvu; popisem této smlouvy je Tóra sama.
- Věk spasení. Židé věří, že přijde spasitel⁵² a nastane věk spasení.
- Duše je při narození čistá. Člověk přichází na svět s jecer ha-tov, sklonem činit dobro, a s jecer ha-ra, sklonem činit zlo. Má tak svobodnou vůli a může si vybrat cestu životem, jakou sám chce.
- Člověk může přijmout odpuštění svých hříchů.

3.4.6 *Křesťanství*

Zde jen základní telegrafická zmínka, která bude později v průběhu potřeby rozšiřována a objasňována.⁵³ Jedná se o současné plošně nejrozšířenější náboženství.

Boží podstatou je láska. Láska nesnese nechat hledajícího, trpícího, bez pomoci, láska jedná, vychází vstříc na pomoc. A tak Bůh – Tvůrce – vstoupil do svého stvoření, do lidských dějin jako historická osoba Ježíš z Nazareta, nazývaný Kristus. Stal se člověkem, aby tak lidem přiblížil ztracené poznání Boha a obnovil narušené spojení mezi stvořením a Tvůrcem. Světu podal svou záchranou ruku – spásu, když svou lidskou smrtí na kříži odčinil hříchy lidí všech dob. Svou bolestí se tak solidarizoval se všemi trpícími a dal utrpení smysl. Pak projevil své božství, když vstal z mrtvých a smrt tím učinil branou do vyšší nadčasové dimenze života. Ježíš Kristus je víc než jeden z řady velkých duchovních myslitelů, neboť v něm je božství obsaženo v plnosti. On sám je ta Cesta, Pravda a Život – Boží odpověď na nejnuitnější otázky každého člověka a všech náboženství světa.⁵⁴

⁵¹ Pět knih Mojžíšových - Pentateuch.

⁵² Mašiach čili mesiaš.

⁵³ V této práci převažuje křesťanská tematika, jak je deklarováno ve vymezení tématu, a proto je na tomto místě o křesťanství uvedena pouze zmínka, aby bylo zřejmé jeho zařazení k tzv. velkým náboženským systémům.

⁵⁴ *Pastorační středisko Praha*. [cit. 11. března 2007]. Dostupné na WWW. <<http://www.krestanstvi.cz/jezis.htm>>.

Jak je patrné výše, ústředním motivem je postava Ježíše Krista, ve kterém se spojuje lidská a božská přirozenost. Zároveň je tato osoba příčinou oddělení⁵⁵ od dřívější židovské víry a tradice, ze které vychází obě náboženská učení.⁵⁶

Základem víry je tedy skutečnost Ježíšovy vykupitelské smrti⁵⁷, která smývá dědičnou vinu každého člověka přivolanou na tento svět Adamovým a Eviným prvním hříchem, kvůli kterému musel člověk opustit ráj a stát se smrtelným.⁵⁸

Křesťané chovají v sobě naději, že poté co naplní zdejší pozemské putování, budou povoláni k věčnému přebývání s Bohem v ráji.⁵⁹

3.4.7 Islám

3.4.7.1 Vznik islámu

Vzhledem ke křesťanství zaujímá islám zvláštní postavení potud, že je doposud jediným pokřesťanským světovým náboženstvím. Islám je spojen s historickou osobou zakladatele, podle níž se jeho přívrženci nazývají obyčejně mohamedáni. Toto označení je vytvořeno analogicky k označení křesťané, ale sami přívrženci islámu je odmítají. Nazývají se spíše podle slova islám muslimové.

3.4.7.2 Mohamed

Zakladatel Mohamed (Muhammad) se narodil kolem roku 570 po Kr. v Mekce a záhy osiřel. Pro jeho náboženský život byla významná dvě data:

- 609/610 zážitek povolání,
- 622 odchod do Mediny (hidžra, hedžra); tímto rokem začíná islámský letopočet.

Obsah Mohamedova zážitku povolání byl vyjádřen ve vyznání víry, které všichni muslimové stále opakují: Není Boha kromě Boha a Mohamed je jeho prorok.⁶⁰

Mohamed hlásá v polyteistickém prostředí svým arabským krajanům monoteistickou víru. Touto vírou se staví na stranu okolních židů a křesťanů a zároveň činí svůj lid lidem, který si Bůh vyvolil. Bůh se k němu přiblížil tím, že mu dal zjevení a ukázal cestu. Mohamedovo úsilí, aby získal své krajany pro svou víru, se ukázalo marné. To ho posléze přimělo k tomu, aby emigroval do Mediny. Tam se vytvořila

⁵⁵ Jan 1, 11: „Přišel do svého vlastního, ale jeho vlastní ho nepřijali.“

⁵⁶ Židovství i křesťanství. Ježíš nepřichází, aby Zákon zrušil, ale naplnil.

⁵⁷ Jan 17, 1 - 20, 10.

⁵⁸ Místo, kde člověk přebýval v přítomnosti samého Boha. Srov. Gn 3, 1-24.

⁵⁹ Zj 21, 3.

⁶⁰ Viz „Pět pilířů islámu“ níže v této práci.

ummá, zvláštní spojení náboženské obce a státního společenství, a Mohamed tu vyrůstá v politického vůdce a v náboženského proroka.

Zpočátku Mohamed usiloval o přízeň židů, ale v r. 624 se s nimi definitivně rozešel. Vnější symbolem této roztržky se stalo to, že byl změněn postoj při modlitbě a věřící se už neobraceli směrem k Jeruzalému, nýbrž směrem k Mekce. Mekka pak byla r. 630 z Mediny po několika marných pokusech dobyta. Mohamed zemřel r. 632. Jako pětadvacetiletý se oženil s vdovou po obchodníkovi, údajně o dvacet let starší, a žil s ní až do její smrti ve šťastném manželství. Později se přiklonil k mravům své země a po své smrti zanechal čtyři legitimní ženy a několik čestných žen.

3.4.7.3 Kořeny islámu

Slovo islám pochází z kořene slm, který zahrnuje významy být bezpečný, zdrav, svolit, předat, vydat. V teologickém smyslu islám znamená podřízení se vůli Boží, oddanost vůli Boží. Vyznavači islámu = muslimové jsou tedy ti, kteří uskutečňují oddanost do Boží vůle. Jméno Boha Alláh vychází z obecného výrazu pro Boha (známého i v arabštině) iláh, který je příbuzný s hebrejským elóah. Spojením s určitým členem vzniká al-iláh = ten bůh, ve stažené podobě al-láh. Věda dnes tvrdí, že tento výraz byl v době Mohamedově už znám, takže v jistém smyslu už v něm byl připraven monoteismus.⁶¹

3.4.7.4 Pět pilířů

Základní povinnosti islámu jsou vyjádřeny v tzv. pěti pilířích:

1. vyznání víry,
2. rituální modlitba, která se má konat pětkrát denně v určitém čase,
3. almužna,
4. půst v měsíci ramadanu, devátém měsíci muslimského roku,
5. pouť do Mekky.

3.4.7.5 Korán

Požadavky islámu jsou pro všechny přívržence jednoznačně a závazně vyjádřeny ve svaté knize, koránu. Svátá kniha islámu se skládá ze 114 úseků neboli súr, které jsou po úvodní súře uspořádány podle zmenšující se délky. Podle islámské tradice kniha

⁶¹ WALDENFELS, H. *Světová náboženství jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa*. s. 34.

obsahuje prorokova zjevení z doby, kdy byl v Mekce a Medině. Při jeho smrti ovšem neexistovala úplná sbírka textů.⁶²

Označení knihy jako qu'rán není úplně objasněno, obvykle se však překládá jako čtení, přednášení. Tím by měl být splněn Boží příkaz recitovat. Recitací svatého textu vytváří Mohamed pro své krajany svaté Písmo, jaké už před nimi měli lidé Písma, židé a křesťané. A tak můžeme v Koránu najít srovnání a vysvětlení existence Písem:

Bůh - není božstva kromě Něho - je živý stále trávající.

On seslal ti Písmo s pravdou, potvrzující pravdivost dřívějšího, a On seslal i Tóru a Evangelium již předtím jako správné vedení pro lidi a seslal spásné rozlišení.⁶³

V úsilí o to, aby ho obě druhá náboženství Písma uznala, poukazuje Mohamed na skutečnost, že společným praotcem je Abrahám. Ten stojí sice před trojicí zakladatelů náboženství:

1. Mojžíš a židovství,
2. Ježíš a křesťanství,
3. Mohamed a islám,

přece však je podle prorokova názoru nejbliže jeho přívržencům:

Vlastníci Písma! Proč se hádáte o Abraháma, když přece Tóra i Evangelium byly seslány až po něm? Což tomu nerozumíte? Hle, zde jste těmi, kteří se hádali o tom, o čem mají nějaké vědění. Proč se tedy hádáte o něčem, o čem vědění nemáte - a Bůh zná nejlépe, zatímco vy neznáte. Abrahám nebyl ani židem, ani křesťanem, avšak byl hanífem, odevzdaným do vůle Boží; a nepatřil mezi modloslužebníky. A nejbliže k Abrahámovi byli věru ti, kdož jej následovali, a tento posel a ti, kdož v něj uvěřili. A Bůh je blízkým druhem věřících.⁶⁴

V legendě o Abrahamovi se Abraham dokonce uvádí do spojení s ústřední svatyní v Mekce: z pověření Boha tam společně s Izmaelem obnovil ústřední svatyni a očistil ji. Na tomto pozadí je korán pro muslimy autentickým Božím slovem, které Bůh seslal a Mohamed podle Božího diktátu hlásal a sepsal. Podle muslimského přesvědčení je božskost koránu patrná už z jeho literární nedostižnosti.⁶⁵

⁶² Dnešní podoba koránu sahá k třetímu Mohamedovu nástupci Osmanovi, který zemřel r. 656. Byla tedy ukončena asi 45 let po prorokově povolání.

⁶³ *Korán*, súra 3,2-4.

⁶⁴ *Korán*, súra 3,65-68.

⁶⁵ SKALICKÝ, K. *Po stopách neznámého Boha : náboženství a Bůh v novodobém religionistickém bádání*. s. 33-40.

3.5 Problémy s religiozitou v současném západním světě

Nedávný průzkum na amerických univerzitách zjistil, že mezi nejlépe hodnocenými fakultami ve Spojených státech není ani jedna katolická universita, a to ani na poli filosofie a teologie, oborech, které byly tradičně katolickou doménou. Na průměrné katolické fakultě už se nepožaduje k promoci osm až dvanáct semestrů filosofie a teologie tak jako u předchozí generace, ale jen dva nebo čtyři, nejvýše šest semestrů. Katolické instituce pro vyšší vzdělávání sledují moderní trend v nahrazování humanitních oborů profesionální přípravou, trend, který upřednostňuje výuku toho jak dělat svou práci, před výukou toho jak žít.⁶⁶

Tato skutečnost je potvrzením dlouhodobého vývoje člověka v západním světě⁶⁷, jehož civilizační problémy byly podrobeny mnoha psychologickým analýzám.

Zakladatel analytické psychologie C. G. Jung velmi zřetelně viděl nedostatky a zcela chybný postoj tradiční náboženské praxe v církevní oblasti a velmi cenným způsobem toto konstruktivně kritizoval. Podstatným bodem jeho kritiky je to, že západní člověk – i ten, který má křesťanské ražení – zaměřil celou svou pozornost navenek. Domnívá se, že dobro může přijít jen z vnějšku, dokonce i svého Boha má jenom vně. Vidí sice jasně detail, ale ztratil se smysl pro celek, pro smysluplnou souvislost. Je zajatcem vlastního Já, je zajatcem věcí a neuvědomuje si hlubinný kořen všeho bytí.⁶⁸

Ve světě starověku a středověku, a až do nedávné doby i v moderním světě, platilo, že stát se katolíkem znamená být uváděn do velké židovsko křesťanské tradice. V prvních staletích byli lidé uváděni do křesťanského společenství skrze dlouhý proces osobního obrácení, který vyvrcholil čtyřiceti dny modlitby a postu v přípravě na Velikonoční vigílii. V době středověku byli lidé obklopeni křesťanskou kulturou, která k nim stále promlouvala o židovských patriarších a prorocích, o Ježíšovi a apoštolech, o Marii a svatých. Dnes mnoho katolíků vyrůstá v nevědomosti o svém náboženském dědictví.⁶⁹

Pravá religiozita se liší od zúžené religiozity, která postrádá sílu a má sídlo jen v hlavě tím více, nakolik se v člověku probudí jeho základ. Jsou pro to různá jména:

⁶⁶ ROHR, R., MARTOS, J. *Proč být katolíkem*. s. 56.

⁶⁷ Rozuměj euro-americkou civilizaci, formovanou po dva tisíce let vlivem křesťanství.

⁶⁸ KREPPOLD, Q. *Nemocné stromy – nemocné duše*. s. 37.

⁶⁹ ROHR, R., MARTOS, J. *Proč být katolíkem*. s. 57.

vnitřní člověk, obraz Boží, dno duše, archetyp celosti, velké já (Selbst) a všechna ta jména poukazují na zkušenost společnou všem lidem. Ti, kdo ji měli, byli neseni všeobsáhlým kosmickým řádem, byli zajedno se všemi tvory, cítili, že jsou vyzdviženi vzhůru a milováni nevědomou skutečností (v křesťanství: láskyplným Bohem). A v tom našli svou pravou lásku.⁷⁰

Jistě, náboženství byla a stále jsou v pokušení autoritativně rozkazovat lidem, vyžadovat slepou poslušnost a znásilňovat svědomí. A přesto mohou, kdy chtějí, nabídnout přesvědčivé mravní motivace. Protože proti vší frustraci, letargii a apatii především dnešní mladé generace mohou nabídnout motivy pro jednání, které vycházejí z prastaré tradice a jsou přesvědčivé i dnes: Ne jako filosofie, která nabízí věčné ideje, abstraktní principy a obecné normy, náboženství ukazují také životné ztělesnění nového vztahu k životu a nového životního stylu. Konkrétně: Dodnes jsou motivačně účinné takové modely života, které nacházíme v životě a učení velkých náboženských vůdců: V životě Budhově, Ježíše Krista, Kon-futse, Lao-tse nebo v životě Mohamedově. Člověku se tak najednou zprostředkovává vědění o dobru, jeho normách, modelech, znacích. A hlavní rozdíl plyne z toho, jestli se člověk seznamuje s novým životním stylem abstraktními přednáškami nebo jestli je možné pozvat ho k takovému životnímu stylu odkazem na závazný konkrétní model života: Pozvat ho k následování Budhy, Ježíše Krista, Konfucia, Lao-tse nebo proroka Mohameda.⁷¹

3.6 Náboženství v pohledu sociologickém

Dějiny neposlouchají. Osvícenci jim předepsali dospět k monopolní vládě rozumu bez náboženství. Nepodařilo se to ani osvětou, ani násilím. Středověcí křesťané snili o "christianitas", o trvalé vládě jedné víry. To však zřejmě nebylo v Božích plánech, o čemž ostatně něco stojí v evangeliu a v Apokalypse⁷². Snad se dá říci, že první podcenili božskou vertikálu, druhí lidskou horizontálu. V dnešním svobodném světě vládne pluralita bez břehů a člověku se nabízí nepřehledné množství klíčů k nejhlubším tajemstvím lidského bytí. Co s tím, když se teď i k nám valí vlna nejrůznějších nauk?

V lidstvu vznikalo od nepaměti nesmírné množství odpovědí na světonázorové otázky. Primitivní a starověká náboženství povstala u kmenů a národů s vlastními mýty a

⁷⁰ KREPPOLD, Q. *Nemocné stromy – nemocné duše*. s. 37.

⁷¹ KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. s. 63.

⁷² Závěrečná kniha Nového zákona.

božstvy. Velká náboženství se uvolnila od národních specifik a dala možnost různým variantám, proudům a sektám. Uvnitř i za jejich branami.⁷³

Z výše uvedeného vysvítá, že lidská společnost není v žádném z pohledů černobílá a na otázky týkající se její aktuální „barevnosti“ odpovídá nejlépe vědecká disciplína sociologie. Je však nutné zmínit, že i tento popis skutečnosti má své limity. Přesto stojí zde stojí za zmínku.

3.6.1 Kvantitativní srovnání

Jak to s religiozitou vypadá v dnešní české společnosti je otázka pro sociology. Jejich některé průzkumy, rozborů a závěry zde přináším, abychom zde získali další úhel pohledu na fenomén zkoumaný v této práci.

Přestože se Češi, na rozdíl od jiných komunistických zemí (Albánie, Mongolsko), neprohlásili "ateistickým národem", míra religiozity české populace byla v období vlády komunistického režimu malá a rychle klesající a to i v porovnání s jinými zeměmi Východního bloku. Česká situace však nikdy nebyla tak jednoznačná a to přesto, že s náboženstvím, křesťanstvím a zejména katolicismem část společnosti spojovala poměrně vysoká očekávání. Bylo tomu tak zejména v druhé polovině 80. let, kdy již dávno nefungovaly implicitně náboženské prvky komunistické ideologie.⁷⁴

Marxismus v české společnosti fungoval jako sekulární/implicitní náboženství, aniž však dlouhodobě dokázal funkčně nahradit tradiční křesťanství, a proto po jeho pádu sice dochází k opětovnému (znovu)přijetí tohoto symbolického universa, namnoze ovšem jen vnějšímu a dočasnému - podobně jako tomu bylo v případě marxismu na konci čtyřicátých a v padesátých letech. Nicméně je třeba zdůraznit, že k partikulárnímu znovuoživení zájmu o náboženství na konci 80. a počátkem 90. let nepochybně docházelo. Výrazem této skutečnosti může být sčítání lidu z roku 1991.

Tab. 2: Rezidenti v České republice podle vyznání, 1991 a 2001⁷⁵

Církev	1991	1991 (%)	2001	2001 (%)
Římsko-katolická církev	4021385	39,0	2740780	26,8
Řecko-katolická církev	7030	0,1	7675	0,1

⁷³ *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve*. Roč. 2, dvojčíslo 3-4, Praha : Zvon, 1991. ISSN 0862-6944. s. 81.

⁷⁴ NEŠPOR, Z. R. *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. s. 23.

⁷⁵ Zdroje: *Náboženské vyznání 1995; Sčítání lidu 2003*.

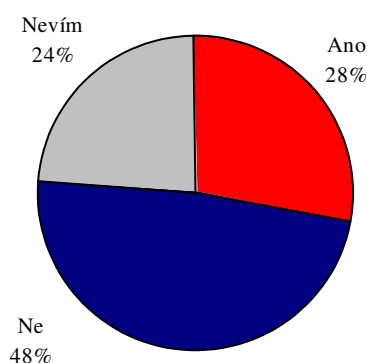
Pravoslavná církev	19354	0,2	22968	0,2
Českobratrská církev evangelická	203996	2,0	117212	1,1
Církev československá husitská	178036	1,7	99103	1,0
Slezská církev a. v.	33130	0,3	14020	0,1
Svědkové Jehovovi	14574	0,2	23162	0,2
Adventisté	7674	0,1	9757	0,1
Jiné církve	23899	0,2	253411	2,5
Bez odpovědi	1665617	16,2	106673	8,8
Ateisté	4112864	39,9	6039991	59,0
Celkem	10302215	100	10230060	100

V roce 1991 se totiž "jen" čtyřicet procent české populace prohlásilo za ateisty, respektive přesněji - označilo se za osoby bez vyznání, zatímco dalších 39 procent se deklarovalo jako katolíci; 16 procent populace na tuto otázku neodpovědělo, což bývá interpretováno jako inklinace k privatizované, necírkevní religiozitě (viz tabulku č. 2). O deset let později však již byla situace zcela odlišná. Žádné "náboženské oživení" se totiž nekonalo, přičemž počet členů velkých, celonárodních a tradičních církví, katolických i protestantských, výrazně poklesnul.

Přijmeme-li výsledky sčítání lidu, zdá se, že míra religiozity české populace v průběhu 90. let naopak radikálně poklesla; množství ateistů v populaci poměrně výrazně stoupl.

3.6.2 Průzkum veřejného mínění STEM únor 2007

V době vzniku této práce byl českou agenturou STEM, zabývající se průzkumy veřejného mínění proveden operativní průzkum. Citované výsledky pocházejí z výzkumu STEM provedeného na reprezentativním souboru obyvatel České republiky starších 18 let, který se uskutečnil ve dnech 1. – 8. února 2007. Respondenti byli vybíráni metodou kvótního výběru. Na otázky odpovídal rozsáhlý soubor 1222 respondentů.

Graf 1: „Věříte v Boha?“⁷⁶

Podíl lidí, kteří osobně věří v Boha, se v dlouhodobém horizontu téměř nemění a ve všech průzkumech, které STEM od poloviny devadesátých let provedl, se pohybuje zhruba od 35 do 40 %. Podobně zcela stabilní (a nepatrně vyšší) je i podíl osob, které vyrůstaly v nábožensky založené rodině. Nejvyšší podíl věřících je mezi lidmi ve věkové skupině nad 60 let, od 30 let výše však rozdíly nejsou velké.

Rodinné prostředí má ovšem na náboženskou orientaci mladého člověka silný vliv. Z lidí, kteří vyrůstají v nábožensky založených rodinách, skoro tři čtvrtiny věří v Boha, úbytek věřících je však z větší části kompenzován tím, že zhruba 13 % osob, které byly vychovávány v rodinách „nevěřících“, se k víře v Boha přiklonilo.

Tradiční jsou také rozdíly regionální – největší zastoupení věřících je na Moravě, menší ve východních a jižních Čechách, nejméně jich žije na severu Čech.⁷⁷

Tab. 3: „Věříte v Boha?“ (%)⁷⁸

	91/03	93/05	93/11	03/09	06/06	07/02
Ano	33	29	31	35	27	28
Ne	49	50	49	51	56	48
Nevím	18	21	20	14	17	24

Z této tabulky je patrné, že podle těchto výzkumů počet „vyhraněných“ ateistů kolísá kolem 50 %, což reprezentuje přibližně polovinu populace České republiky. Je třeba připomenout, že tato data se liší od masových akcí typu „sčítání

⁷⁶ STEM : *Víra v boha a názory na církve v české společnosti. Trendy 2/2007*. [cit. 7. března 2007]. Dostupné na WWW. <<http://www.stem.cz/clanek/1262>>.

⁷⁷ *Středisko empirických výzkumů : V Boha věří okolo 40 % lidí*. [cit. 9. března 2007]. Dostupné na WWW. <<http://www.stem.cz/clanek/80>>.

⁷⁸ Pramen: STEM, 1991-2007.

lidu“ pouze v řádu jednotek procent, které se rekrutují z nerozhodnutých respondentů.⁷⁹

3.7 Z dějin psychologie náboženství

Psychologie náboženství se odvozuje od dvou vědeckých odvětví, která se ustavila v 19. století. Jedním jsou obecné dějiny náboženství, které dosáhly pozoruhodného rozvoje v polovině minulého století především v Německu, Francii, Nizozemí a v Anglii. Druhým odvětvím je psychologie, která se v té době oddělila od filozofie a plodně podnítila rozvoj psychologie náboženství dvěma svými důležitými obory. Na jedné straně to byla psychofyziologie, kterou na evropském kontinentě reprezentovali například Wilhelm Wundt (1832 - 1930) a Oswald Külpe (1862 až 1915), a na druhé straně hlubinná psychologie, jejímiž nejvýznamnějšími představiteli byli Sigmund Freud (1856 - 1939) a Carl Gustav Jung (1875 - 1961).

Jedno z největších období rozkvětu prodělala psychologie náboženství na přelomu století v USA. Počátkem 20. století vznikla v Evropě hlubinná psychologie, jejímž hlavním představitelem byl vídeňský lékař Sigmund Freud. Zabýval se nevědomými silami v lidské duši. Mnohé neurotické problémy osobnosti pokládal za způsobené nerozřešenými konflikty v nevědomí. Také v určitých kulturních projevech spatřoval následky duševních problémů.

C. G. Jung byl zpočátku jedním z nejvýznamnějších Freudových žáků. Přibližně roku 1912 došlo k roztržce a Jung šel svou vlastní cestou. Zajímal se o náboženství a zevrubně studoval mýty a rituály cizích náboženství. Přitom zjistil velkou podobnost mezi hlavními náboženstvími i mezi formami jejich rituálního a mytického projevu. Na tomto základě vyslovil předpoklad kolektivního nevědomí lidského rodu.⁸⁰

Také ve Francii vznikala zájem o nábožensko-psychologické otázky velice brzy, především ze strany psychiatrie. Ta zde měla v pozdějších obdobích 19. století význačné představitele.⁸¹ Jedněmi z vynikajících představitelů psychopatologické školy ve Francii byli Théodule Ribot (1839 - 1916) a Henri Delacroix (1893 - 1937). Ten se proslavil

⁷⁹ Srov. s údaji v Tab. 2: *Rezidenti v České republice podle vyznání, 1991 a 2001.*

⁸⁰ Jungova důležitá díla týkající se psychologie náboženství jsou *Wandlung und Symbole der Libido* (1912) a *Zur Psychologie westlicher und östlicher Religion*.

⁸¹ Jeana Martina Charcota (1825 - 1893), který ovlivnil Pierra Janet (1859 - 1947), snad největšího francouzského psychologa náboženství na přelomu století. Janet se zabýval případovými studii s výskytem intenzivních náboženských projevů jako stigmatizace, levitace a absence. Jako jeden z prvních z hlediska psychologie náboženství zkoumal mystické zážitky.

výzkumy mystiků, jako byli svatá Tereza z Avily, Madame Guzonová, svatý František Saleský a svatý Jan od Kříže.

V posledních letech zaznamenává psychologie náboženství pokroky ve Francii, v Belgii a v Nizozemí.⁸²

V USA pokračovali v tradici Williama Jamese vědci jako H. Thouless, Gordon W. Allport a Walter H. Clark. Zabývali se i takovými otázkami, jako je obrácení, mystika a nábožensky zralá osobnost. V posledních desetiletích vznikly v různých vědeckých odvětvích rozličné školy, z nichž některé jsou ovlivněny hlubinnou psychologií.⁸³

Takzvaná humanistická psychologie, představovaná mezi jinými Gordonem Allportem a Abrahamem Maslowem, se zabývá také otázkami životního názoru.

Také ve Skandinávii, zvláště ve Švédsku, dosáhla psychologie náboženství rozkvětu v posledních letech, v neposlední řadě i díky příspěvkům význačných religionistů tohoto století.⁸⁴ Výrazný průlom pro psychologii náboženství znamenalo v roce 1967 zřízení katedry tohoto oboru pro Hjalmaru Sundéna⁸⁵ na Uppsalské univerzitě.

Dnes se nábožensko-psychologické zkoumání rozvíjí nejen v uvedených zemích, nýbrž i mnohde jinde, například ve východní Evropě⁸⁶, stejně jako v původně nekřesťanských oblastech světa. V krátkém výkladu je nemožné vykreslit přiměřený obraz celého dnešního nábožensko-psychologického zkoumání. Proto je na místě právě podaný výklad chápat jako zkrácený úvod k některým důležitým školám.⁸⁷

⁸² V Paříži působí J. P. Deconchy, který zkoumal mimo jiné náboženství u dětí. V Bruselu pracuje André Godin a v Lovani Antoine Vergote. Godin vydal práci *The Psychological Dynamics of Religious Experience* (1985) a Vergote zkoumal souvislost mezi obrazem Boha a obrazem rodičů a také zpracoval přehledové dílo, které bylo přeloženo do mnoha jazyků (*Religionspsychologie*, 1970). V Nizozemí je zastoupena psychologie náboženství na několika univerzitách. V neposlední řadě to je Nijmegen, které se prostřednictvím konferencí, jež se tam konají od osmdesátých let, stalo v tomto ohledu centrem. Zde působí mimo jiné Arnold Uley (hlubinná psychologie) a Jan van der Lans (psychometrie).

⁸³ Jejich představiteli jsou Paul Tillich (1886 - 1965), Erich Fromm, Carl Rogers a Erik H. Erikson.

⁸⁴ Na prvním místě je třeba jmenovat Nathana Söderbloma (1866 až 1931), který se zabýval mystikou stejně jako Tor Andrae a Ernst Arbman. V Dánsku působil Villiam Grønbaek, který publikoval práce o vzpomínkách na náboženské zážitky a o náboženství u dětí a u starých lidí.

⁸⁵ Narodil se v roce 1908. Věnoval se náboženskopsychologickým otázkám již delší dobu a v roce 1959 vydal své velké dílo *Religionen och rollerna (Náboženství a role)*, v němž mimo jiné uplatnil svou teorii rolí k objasnění náboženských zážitků.

⁸⁶ Především v Polsku.

⁸⁷ HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství*.

3.8 Teorie přínosu náboženství světovému míru

Na tomto místě je vhodné zmínit se o existenci této pozoruhodné teorie, jejímž autorem je švýcarský teolog Hans Küng.⁸⁸

Projekty vzniku různých „planetárních metaetik“ nejsou jistě ničím novým pod sluncem.⁸⁹ Ovšem potřeba nějakých společných etických principů v dnešním globalizovaném světě je s přibývajícím časem stále markantnější.

Pozoruhodné dílo výše zmiňovaného autora „Světový étos - projekt“ napsané na konci minulého tisíciletí je materiálem ke studiu této problematiky, dle mého názoru, nanejvýš vhodným. A proto z něj cituji myšlenky v této práci i na jiných místech.⁹⁰

Zde uvádím ústřední a závěrečné shrnutí, které autor formuloval ve třech podmínkách pro nastolení a trvalé udržení světového míru:

- nebude lidského soužití bez světového étosu národů;
- nebude mír mezi národy bez míru mezi náboženstvími;
- nebude mír mezi náboženstvími bez mezi náboženského dialogu.

Laskavý čtenář, zajímající se o tuto problematiku si jistě tento materiál se zaujetím prostuduje.⁹¹

⁸⁸ Jeden z předních teologů podílejících se mimo jiné velkou měrou na závěrečných dokumentech II. vatikánského koncilu katolické církve.

⁸⁹ Pojem „planetární metaetika“ je použit v závěrech práce BRÁZDA, R. *Srovnávací etika*, kde je uskutečnění těchto projektů v praxi značně problematizováno.

⁹⁰ V této práci zejména kapitola: „Pohled na dobro a zlo“.

⁹¹ KÜNG, H. *Světový étos : projekt*.

4 ETIKA JAKO VĚDA

přiblížit etické hodnoty jako fenomén předpokládá vymezení různých úhlů pohledu na tuto problematiku. V následující části je proveden malý exkurs do této disciplíny.

4.1 K čemu je etika?

Mělo by být jasné: Přežití lidstva na této Zemi, ohrožené katastrofálním ekonomickým, sociálním, politickým a ekologickým vývojem jak ve druhé polovině dvacátého století, vyžaduje přinejmenším ex negativo světový pohled. Diagnostikovat úpadek nám přitom nepomůže. Nevystačíme ani s pouhou sociální technologií, které chybí hodnotové zdůvodnění. Ale: Bez obecně závazných etických norem, bez "globálního standardu" se naše civilizace ocitají v nebezpečí, že se akumulací desetiletí neřešených problémů dostavuje krize, která nakonec může vést k národnímu kolapsu, tj. k hospodářskému zruinování, k sociálnímu rozkladu a k politické katastrofě.

Jinak řečeno: Potřebujeme vědomí étosu, základního mravního člověka; potřebujeme etiku, filozofické nebo teologické učení o hlavních normách, kterým by se mělo řídit naše rozhodování a naše činy. Krize pochopena jako šance, na "challenge" je třeba nalézt "response". Nelze si představit, že bude stačit, když budeme při odpovědi vycházet jen z negativ. Musíme tedy podstoupit námahu odpovědi na otázku po světovém étosu. Začneme se základní otázkou etiky: K čemu je vůbec etika? Proč být morální?⁹²

4.2 Pohled na dobro a zlo.

Tento pohled se nám v dějinách snažilo přiblížit velmi mnoho filosofů. Zdá se, že toto bude předmětem trvalého zkoumání i v budoucnosti, takže lze tento pohled směle nazvat věčným problémem lidstva. "Dobro" není entitou, která by byla natolik identická a identifikovatelná, že by ji bylo možné obecně oddělit od jejího protikladu. S identifikací zla nám notně pomohl F. Nietzsche, když za zlo označil tři věci: náhodu, nejistotu, nenadállost.⁹³

⁹² Srov. KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. s. 72-5.

⁹³ BRÁZDA, R. *Srovnávací etika*. s. 48.

4.2.1 Proč nečinit zlo?

Proč má člověk činit dobro a ne zlo? Proč člověk nestojí "mimo dobro a zlo"⁹⁴, povinován jen své "vůli k moci" (úspěchu, bohatství, požitkům)? Elementární otázky často bývají ty nejtěžší - a takové dnes nestojí pouze před naší současnou západní civilizací. Mnohé, mravy, zvyky, zákony, mnohé, co bylo po staletí samozřejmé, protože to bylo zajištěné církevní autoritou, se dnes nikde na světě nerozumí samo sebou. Před každým jednotlivcem stojí tyto a podobné otázky:

- Proč by lidé nemohli své bližní obelhávat, podvádět, okrádat, vraždit, když je to výhodné a člověk se v určitých případech nemusí obávat vypátrání a potrestání?

- Proč by měl politik odolávat korupci, když si může být jist diskrétností dárce?

- Proč by měl obchodník (nebo nějaká banka) omezovat snahu po zisku, když snaha urvat něco pro sebe, když heslo "obohacuj se" jsou beze všech zábran proklamovány na veřejnosti?

- Proč by neměl vědec (nebo vědecký ústav) rozvíjet komerční techniky oplozování, které zaručují bezchybné fabrikování embryí, a přitom zmetky vyhazovat do odpadu?⁹⁵

- Proč by nemohl být na základě prenatalního určování pohlaví nevíтанý (třeba ženský) dorost předem likvidován?⁹⁶

Otázky se ale týkají i velkých kolektivů: Proč by nemohl nějaký národ, rasa, náboženství, pokud disponují potřebnými mocenskými prostředky, nenávidět, šikanovat nebo když přijde na věc třeba i vyhnat nebo zlikvidovat jinou, jinak věřící nebo "zahraniční" menšinu?⁹⁷

4.2.2 Proč činit dobro?

I zde otázky míří nejprve k jednotlivci: Proč by lidé nemohli být přátelští namísto bezohlednosti a brutality, proč by nemohli být ohleduplní, dokonce ochotní pomáhat, proč by se už mladý člověk nemohl vzdát násilí a ze zásady se přiklonit k nenásilí?

⁹⁴ NIETZSCHE, F. *Mimo dobro a zlo*.

⁹⁵ KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. s. 53.

⁹⁶ V Číně je v současné době relativně dosti rozšířená praxe likvidace dětí ženského pohlaví v prenatalním stadiu. Dokonce dochází k případům, kdy je novorozené děvčátko ponecháno samovolnému úmrtí.

⁹⁷ Z praxe víme zejména o praktikách hitlerovského Německa a stalinského Sovětského Svazu, které vedly k tragédiím dvacátého století, jimž padly za oběť desítky milionů lidských životů.

Proč by si neměl podnikatel (nebo banka) počínat bezpodmínečně korektně i v případě, že to nikdo nekontroluje, proč se odborář, i když to může uškodit jeho kariéře, zasazuje nejen o svou organizaci, nýbrž o společné blaho?

Proč má být pro vědce, pro lékaře odborníka na umělé oplozování a pro ústavy člověk vždy jen právním subjektem a cílem, a nikdy objektem racionalizace a industrializace? (embryo jako tržní artikl a objekt obchodování),

Otázky pro velké kolektivy: Proč má nějaký národ prokazovat jinému národu, jiné rase a jinému náboženství toleranci, respekt či dokonce úctu? Proč ti, kteří mají moc v národních i v náboženských společenstvích, mají vždy hlasovat a usilovat o mír a nikdy o válku?

Tedy ještě jednou základní otázka: Proč si má člověk - jako individuum, skupina, národ, náboženství - počínat lidsky, skutečně lidsky, tedy humánně? Proč tak má činit nepodmínečně, tzn. vždy a v každém případě? A proč toto by měli činit všichni, žádnou skupinu nevyjímaje? To je tedy základní otázka.⁹⁸

4.3 Vztah etiky k právní vědě

Etické bádání nemůže postrádat nic, co mu poskytuje materiál a proto je nutné zkoumat i vztahy etiky a práva. Z hlediska uplatnění primárního vědomí hodnot v právu jsou pojmy právního života vysoce eticky významné. Odtud je pochopitelné, jak mohla vzniknout myšlenka všestranné orientace etiky na právní vědu.⁹⁹ Avšak příliš velké přiblížení morálního života k právním formám života společenství má dezorientující vliv. Pak se totiž opomíjí, že mravnost je principiálně odlišná a obsahově bohatší než právo a že se nikdy nemůže a nesmí rozplynout v kodexu předpisů, a to ani v předpisech ideálních. Etika ovšem v sobě musí obsahovat vůbec poslední důvod práva, musí ve své desce hodnot vyznačit hodnotu práva. Avšak její úkol tím nikdy nemůže být vyčerpán. Etika vykazuje zcela jinou šíři a bohatství obsahu. Veškerý právní život je omezen jen na sekundární úkol, tj. na prostředky. Neobsahuje určení svého nejvyššího účelu, v němž jediné by mohla být spatřována určující hodnota. Etika je také věda o nejvyšších praktických hlediscích.¹⁰⁰

⁹⁸ KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. s. 55.

⁹⁹ To je známo z COHEN, H. *Ethik des reinen Willens*; pro Cohena je přitom rozhodující paralela s jeho "Logikou", jež je orientována na matematiku.

¹⁰⁰ Srov. DOIG, D. *Matka Tereza*. s. 89.

Právní věda a rovněž za ní stojící živý právní cit mohou mít pro etiku jen omezený orientační význam. Vedou sice ke skutečné, opravdové hodnotě, ale právě jen k jedné z mnoha hodnot, a to nikoli k nějaké obzvláště dominující. A přísně vzato nevedou k ní, nýbrž jen k systému jejích důsledků. Je ponecháno etice, aby určila hodnotu jako takovou. A etika odedávna o této hodnotě v jiném duchu a smyslu skutečně pojednávala. V této práci bude věnována pozornost názorům české společnosti na kodifikaci právních norem označitelných jako zákony dotýkající se bio-etických problémů.¹⁰¹

4.4 Dějiny etických teorií

Dějiny etických teorií sahají jistě do období antiky, přestože v té době tato vědecká disciplína nebyla zdaleka vykrystalizována. Tehdy se jednalo především o první pokusy postižení pravidel přirozené mravnosti. Dá se s určitou dávkou jistoty konstatovat, že veškerému antickému bádání v této oblasti předcházely orientální zkušenosti, ale rozsah zde přinášejících informací je vhodné omezit. Proto budou v tomto pojednání zmíněni jen někteří autoři, kteří jsou bezprostředně svázáni s evropskou myšlenkovou tradicí.¹⁰²

Antická etika má pro pochopení dějin etických teorií v západním kulturním světě zásadní význam. Na antickou etiku navazuje ve středověku téměř plynule ve smyslu časovém etika křesťanská. V mnohém navazuje i obsahově na etiku antickou. Hlavními moderátory křesťanské etiky v období středověku jsou nepochybně Aurelius Augustinus, který je představitel přímého přechodu mezi antickým a křesťansko-středověkým světem a Tomáš Akvinský, který představuje vrcholné období scholastiky.¹⁰³

Po tomto období nastává doba renesance, která je přes svůj malý rozsah časový i místní velmi pestrá. Obyčejně se dělí do několika etap. Jedná se o etapy humanismu, renesančního novoplatonismu, utopismu a přírodovědných učeních.¹⁰⁴

V 17. a 18. století přichází na scénu racionalističtí myslitelé, jakými byl například René Descartes s proslulým výrokiem „Cogito ergo sum“, a paralelně v Británii se rodí

¹⁰¹ V současné době je v ČR platné znění zákona 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství. Zákon o beztrestnosti podání smrtícího preparátu lékařem nevyčlečně nemocnému pacientu na jeho žádost, není dosud v ČR schválen ani veřejně formulován.

¹⁰² BLAŽKOVÁ, M. *Dějiny etických teorií I (od antiky po konec 18. století)*. s. 27.

¹⁰³ Tamtéž s. 67.

¹⁰⁴ Tamtéž s. 94.

empirismus, jehož representanti T. Hobbes, J. Locke a D. Hume připravují pozvolna myšlenkové prostředí pro příchod osvícenců.¹⁰⁵

4.5 Religiozita ve vztahu k ekologické etice.

Skutečnost víry je potřeba v dnešním světě mimo jiné chápat jako mohutnost, která má člověka uschopnit k citlivosti v otázkách týkajících se ekologické oblasti.

Etický způsob myšlení se dá popsat asi takto: Člověk by měl poznat, co je smysluplné, a pak to v dobré vůli provádět. Jde o apel na hlubší pohled a rozum. Ale účinnost takových apelů dodnes není průkazná. Pouhá informace nezmění ani životní postoj, ani životní styl. Proto je třeba se ptát, zda etické myšlení samo stačí. Mluvíme-li o nemocných stromech a nemocných duších, pak tu více pomůže terapeutický způsob i řešení problémů, tj. měli bychom se dívat na to, čím lidé trpí, a pak je v té věci konkrétně oslovit. Je snadnější obvinít člověka, než pochopit jeho bolesti. K vybudování nového hodnotového pořadí a ke změně životního stylu je nutno otevřít hlubší vrstvy duše. Jde o to dojít k určitému zážitkovému bodu a změnit jej.¹⁰⁶

O nemocech mluvíme obvykle v číslech, většinou v procentech. Má to však jen podmíněně přesvědčivý charakter. Mnohem působivější je zajít si do mrtvého lesa a nechat jej na sebe působit. Jeden takový očitý svědek vypráví, že mu při prvním spatření mrtvého lesa bylo podobně, jako mu bylo v dětství v Mnichově, když viděl samé zbořené domy. Člověk má v žaludku jakoby olovo, náladu, které se nemůže zbavit; jde o prožitek čehosi neúprosně tvrdého, něčeho, co je nezměnitelné! Tak tedy bude za 30 let vypadat naše krajina, když se dnes nic nestane. To, co se proti zkáze lesů de facto dělá, je - podle mínění ochránců přírody - příliš málo a příliš pozdě. Kdo toto temné, nepříjemné, kdo tuto budoucí katastrofu nechce vnímat, je psychicky nemocný. V psychoanalýze se tomu říká obrana, odpor, potlačení, vytěsnění. Trpící už nechce vidět skutečnost kolem, skutečnost sebe sama. Závěr je nasnadě: Nemocné stromy odpovídají nemocným duším. Je-li polovina stromů ohrožena smrtí, pak už nepatří k normálním lidem ti, kdo to způsobují s dobrým svědomím.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Srov. BLAŽKOVÁ, M. *Dějiny etických teorií I (od antiky po konec 18. století)*. s. 116 a 134.

¹⁰⁶ KREPPOLD, O. *Nemocné stromy – nemocné duše*, s. 24.

¹⁰⁷ Tamtéž s. 8.

Bible vidí na mnoha místech ve stromu symbol člověka. Vzpomeňme si na 1. žalm, kde se o spravedlivém praví: Je jako strom zasazený u tekoucí vody, který dává své ovoce v pravý čas. - Prokletý fíkovník je symbolem uschlého Izraele.¹⁰⁸

¹⁰⁸ Mk 11,14.

5 PRŮMĚT NÁBOŽENSKÉHO PŘESVĚDČENÍ DO PRAKTICKÉ ETIKY

5.1 Etika, tolerance a ekumenismus

Pro toto tisíciletí musí být nalezena cesta do společnosti, která si je vědoma toho, že má zapotřebí stálého odpouštění¹⁰⁹ a obnovy, která z celého srdce chválí Boha a vzdává mu díky za jeho lásku a za jeho dary:

- pryč od rozdělení, v němž církve stále ještě žijí;
- pryč od nedůvěry a podezřívavosti při jejich vzájemných stycích;
- pryč od intolerance a zdráhání se uzнат náboženskou svobodu.

Nutný je ekumenický světový řád!

Snad ještě nikdy jsme si nebyli tak dobře vědomi naší globální odpovědnosti za budoucnost lidstva, jako právě nyní. Zdrženlivost v otázkách etiky již není možná.

Je až příliš jasné, proč potřebujeme globální étos. Neboť: Není přežití bez světového étosu!¹¹⁰

5.2 Etika pod religiózním vlivem

5.2.1 *Obecné východisko*

Zde by jistě mohlo zaznít mnoho hlasů odporujících představě, že religiozita je podmínkou nutnou pro ctnostné jednání. Toto samozřejmě je třeba respektovat. Přesto uvedu několik konkrétních životních příběhů resp. činů, které mohou sloužit jako doklad o vlivu života z víry, na tyto veskrze kladné skutky tak, jak jsou v kontextu těchto náboženských systémů¹¹¹ vnímány. Spekulace o skutečnosti, zda jsou stejné skutky myslitelné i bez žitých principů náboženské víry ponechávám v této části pouze na úvaze laskavého čtenáře.

5.2.2 *Stručné závěry ze srovnávací etiky*

V etice se můžeme věnovat tradičním aktivitám, otázkám a problémům. Zdá se totiž, že po minimálním analytickém "louhování" domorodých, orientálních a východních příměsí získáme opět "pouze" tradiční filozofický problém, který není naší vlastní tradici neznámý. Různé morální systémy stále řeší problémy vznikající ze

¹⁰⁹ Srov. Lk 17, 4.

¹¹⁰ KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. s. 71.

¹¹¹ Zde se bude jednat o křesťanské náboženství, které je v naší zemi nejrozšířenější.

vztahů individua a společnosti (společenství). Tyto vztahy se formují v kontextu, který zřejmě ještě etika dostatečně neakceptovala. Nelze dát žádnou garanci pro morální jednání a musíme se učit žít s nejistotou a bez garance. Morálka se příliš nestará o logiku. Nevychází se z kalkulovaných zájmů, je v ní zdůrazněn význam blízkosti k jinému, zcela konkrétnímu člověku. Z perspektivy racionálního řádu zůstává ovšem mnohdy morálka "nerozumnou".¹¹²

Níže uvedené životní příběhy jsou toho živým důkazem.

5.3 Příkladné osobnosti dvacátého století

5.3.1 *Maxmilián Raimund Kolbe*

Způsob, jak se člověk navenek chová, čemu je otevřen a čím svírán, jak vyjadřuje své vztahy - to vše se rodí z podmínek, v nichž prožil svá první léta. Raimund Kolbe se narodil 7. ledna 1894. Chlapec okusil podmínky tvrdé: otec pracoval od rána do noci u stavu v lodžské továrně na zpracování vlny, často neměli ani na jídlo a ošacení. Dvě děti zemřely, zůstali tři synové. Od nejranějších let v něm den ze dne rostl obraz matky, která laská a dovede k sobě své dítě při vinout. Rodiče si byli vědomi, že chlapec má talent a měl by ho využít. Svěřili jej tedy v jedenácti letech (1905) výchovnému působení kněží ze semináře řádu Menších bratří ve Lvově. Oba rodiče vstoupili do třetího řádu svatého Františka. Od té chvíle považoval Raimund sdílení života v řeholi i pro sebe za cosi zavazujícího. V šestnácti se stal františkánským novicem. Teprve čas ukázal, čím vším se právě jemu, odmala spjatému s chudobou, měl stát odkaz božího Ubožáčka z Assisi.¹¹³

V klášteře přijal řádové jméno Maxmilián, k němuž později připojil ještě jedno: Maria. Kristova Matka se mu provždycky stala hvězdou, k níž zaměřoval všechnu svou činnost.

Od roku 1912 studoval v Římě filozofii a teologii, získal dva doktoráty a přitom sám v sobě zůstal stejně prostý a bezelstný jako na počátku. Nikdy nepoznal rozpor mezi prostotou a vzděláním. V roce 1918 byl vysvěcen na kněze a později byl dokonce jmenován profesorem filozofie v Krakově. Od ledna 1922 vydává časopis. Na stránkách svého listu se obracel k lidem nejprostším. Bral člověka takového, jaký skutečně je - sám nebyl jiný. A proti vlivným, mocným a bohatým se s prudkostí své bojovné duše

¹¹² Srov. se závěry, které jsou citovány v BRÁZDA, R. *Srovnávací etika*.

¹¹³ Zde je míněn František z Assisi, zakladatel františkánského řádu, žijící na přelomu dvanáctého a třináctého století za papeže Inocence II.

zastával člověka chudého, udřeného, odíraného, ždímaného panskou nenasytostí a chtivostí stále větších zisků. A tím se dotýkal čehosi palčivého, čím trpěly tisíce nejen v Polsku, ale po celé Evropě. Tento časopis se jmenoval Rytíř Neposkvrněné.

V roce 1930 podnikl misijní cestu do Japonska. Usadil se v Nagasaki, kde sídlil katolický biskup Hajasaka, získal schopného překladatele do japonštiny, ihned začal vydávat mariánský časopis "Mugenzai no Seibo no Kiši" (Boží Matka bez hříchu) a po vzoru svého Niepokalanówa tam dokonce založil Zahradu Neposkvrněné, "Mugenzai no Sono".

5.3.1.1 Období druhé světové války

Přepadením Polska německými vojenskými oddíly září 1939 vstoupila Evropa na práh druhé světové války. Ještě v témž měsíci se zhroutily hlavní síly polské armády, členové vlády uprchli do Rumunska a Maxmiliánovu vlast obsadili Němci. Země byla vymazána z mapy a změnila se v německý Generální gouvernement. 17. února 1941 přišli pro Kolbeho, zbili ho do krve a pak ho odvezli do kriminálu, kde již byly poměry výrazně tvrdší. Našli u něho růženec, vysmáli se mu a nutili jej, aby hlasitě prohlásil, že se zříká víry. Odmítl. Za chvíli ležel na kamenné podlaze v kalužích krve. Trval na svém, a tak jej bili, dokud neztratil vědomí. Nakonec byl Maxmilián Kolbe poslán tam, kam přivázeli na smrt tisíce židů - do Osvětimi.

Tam se setkával s lidmi, jimž dříve nerozuměl a zůstával jim vzdálen, a viděl je v jejich nejhlubším lidství - tragickém a přece vítězném. Mnozí z nich vcházeli do totiž plynových komor s vyznáním víry na rtech - byla to víra v téhož Boha Izraele, který byl Bohem Ježíšovým a do jehož rukou kladl Kolbe důvěřivě celý svůj život. Byl to týž Bůh, o němž vyznávala také Neposkvrněná, že je mocný, jeho Jméno je svaté a ujímá se Izraele, svého služebníka.¹¹⁴

Nebylo dne a nebylo hodiny, v níž by se nedotkla ztýraných lidských trosek všudypřítomná smrt. A když se v letě roku 1941 podařilo jednomu ze zoufalců uniknout z toho pekla na svobodu, měl za to pykat celý čtrnáctý blok. Po celý den stáli v srpnovém vedru bez jídla a pití na nástupišti ve slunečním žáru, i připravenou polévku vylili před jejich očima esesmani z konví do kanálu - a zle bylo s tím, kdo nevydržel a upadl.

Ještě před setměním se dověděli další část ortelu. Za jediného, který unikl, zemře nyní deset označených. Velitel tábora Fritsch zvolna kráčel kolem nastoupeného útvaru

¹¹⁴ Lk 1, 46-55.

a na koho ukázal prstem, ten musel vystoupit z řady. Jeden z nich se neubráníl zoufalému výkřiku: už nikdy neuvidí ženu a své dvě děti! Byl to někdejší četař polské armády František Gajowniczek. V tu chvíli se stalo něco neočekávaného. Z řady vystoupil Maxmilián Kolbe a prohlásil, že by rád umřel za tohoto člověka. Veliteli ta slova vyrazila dech, protože byl zvyklý na něco podobného. A snad právě to způsobilo, že místo dalšího křiku na okamžik zjhl a zeptal se proč chce umřít. Tehdy řekl Kolbe, že Gajowniczek má ženu a děti, on je již starý a sám. Velitel souhlasil. Záhadou zůstalo, že velitel neposlal na smrt oba. Četař Gajowniczek se opravdu směl zařadit zpět a zůstal v táboře. Františkána a jeho devět druhů uvrhli do bunkru smrti. Zde měli zůstat bez pomoci, dokud nezemřou vysílením, hladem a žízní. Tentokrát se z bunkru neozýval jen nárek a chroptění umírajících, jako tomu bývalo jindy. Kolbe předříkával modlitby a odsouzenci se pokoušeli opakovat jeho slova, pokud jim stačily síly. Mnich si byl jist, že Neposkvrněná je tam až do posledního vydechnutí s nimi a hojí rány, které měli na duši. Když ho přišli odnést, jeho tvář prý zářila a oči byly doširoka otevřeny.

Když vhažovali mnichovo tělo do pece osvětlimského krematoria, aby je plameny proměnily v prach a k bezmračné obloze se z komín a vznesl hustý dým, vyzváněly ve všech katolických kostelech po celém světě zvony. Byl totiž zrovna svátek Nanebevzetí Panny Marie.¹¹⁵

5.3.2 *Roncalli*

5.3.2.1 Hlad v Řecku

Za doby druhé světové války se odehrál v Řecku následující příběh, který ilustruje, jak lze také naplňovat mravní zákon a zlaté pravidlo¹¹⁶ v praxi. Tehdy byl v Řecku arcibiskup Roncalli vatikánským delegátem. Přes všechna pomocná opatření se nouze toho léta vystupňovala na nejvyšší míru. Řecký lid smrtelně hladověl a ceny potravin závratně stouply. Peníze byly až směšně znehodnoceny - vejce stálo miliardu drachem a kilogram masa několik set miliard. Roncalli zjistil, že mnozí obchodníci své zboží schovávají, aby vyhnali ceny ještě výš. Tvrdil, že lichva s potravinami je

¹¹⁵ V katolické církvi připadá tento svátek na den 15. srpna.

¹¹⁶ Tzv. "zlaté pravidlo" je doloženo už u Konfucia: "Co si sám nepřeješ, to nečiň ani jiným lidem" (Konfucius, cca. 551-489 př. Kr.: *Gespäiche* 15, 23), ale také v židovství: "Nečiň jiným, co nechceš, aby činili tobě" (rabi Hillel, 60 př. Kr.- 10 po Kr.: *Sabbat* 31 a.), a konečně také v křesťanství: "Jak byste chtěli, aby lidé jednali s vámi, tak vy ve všem jedněte s nimi" (*Bible*: Mt 7, 12; Lk 6, 31). Kantův kategorický imperativ může být pochopen jako modernizace, racionalizace a sekularizace tohoto zlatého pravidla: "Jednej tak, aby maximy tvé vůle mohly vždy současně platit za princip obecného zákonodárství" (I. Kant: *Kritika praktického rozumu* A 54, s. 140), nebo: "Jednej tak, abys kohokoli jiného vždy chápal jako účel a nikdy jako prostředek."

skandální. Jednou osobně bušil tak dlouho na dveře jednoho lichváře, až mu otevřeli. Obchodník byl zmaten, když uviděl muže v biskupské sutaně. Roncalli, který dostatečně ovládal novořečtinu, žádal aby mu ukázali zásoby. Obchodník nechtěl delegáta Roncalliho pustit do skladu. Ten, který byl jinak plný dobroty, ho bezohledně odstrčil a vešel do skladu, napěchovaného až po strop. Zjistil, že uskladňuje mnoho pytlů mouky a sušenou zeleninu. Protože tehdy stovky lidí denně umíraly hlady, pohrozil, že osobně obchodníka zpráská, jestli okamžitě neotevře svůj krám a neprodá své zboží za slušnou cenu. Muž se ještě odvážil pohrdlivě se usmát, ale úsměv ho přešel, když mu arcibiskup pohrozil oznámením na německém velitelství. Protože se bál německých okupantů udělal, co mu Roncalli přikázal.

Delegát Roncalli nikoho nevyklučoval ze své lásky a ten, kdo nejvíc trpěl, byl jeho srdci nejbližší. Zjednal si přístup i do vězení a koncentračních táborů a stovky Židů zachránil před nacistickými plynovými komorami. Pronásledované a zoufalé lidi přijímal na delegaturu, ukrýval je v klášteřích i u známých rodin a zařizoval jim cestu do zahraničí.

Za dlouhých a namáhavých jednání, se dosáhlo vytouženého cíle. Pius XII. žádal od Angličanů zmírnění blokády a od Američanů nutnou pomoc. V říjnu vpluly za jásotu Athéňanů do přístavu v Pireu americké lodi s téměř čtyřmi sty tisíci tunami obilí. Bratrská spolupráce Damaskina¹¹⁷ a Roncalliho zachránila Řeky před smrtí hladem.

V létě 1944 prokázal řeckému národu i celému kulturnímu světu ještě jednu velkou službu. Bylo pro něho strašné pomyšlení, že by helénské hlavní město mělo být při ústupu německých vojsk z obou stran ostřelováno. Na jeho prosbu navrhl Apoštolský stolec oběma válčícím stranám, aby prohlásily Řím a Athény pro jejich velký historický význam za otevřená města a tak je ušetřily zkázy. Tento podnět byl úspěšný a řecké hlavní město děkuje v neposlední řadě arcibiskupu Roncallimu za to, že ještě dnes existuje ve vší své nádheře.

5.3.2.2 Záchrana židovských dětí

Do přístavu v Istanbulu, kde Roncalli byl tehdy vatikánským delegátem, připlula loď s několika sty židovských dětí. Už to, že unikly osidlům gestapa, bylo s podivem.

¹¹⁷ Tehdejší pravoslavný metropolita v Řecku. Arcibiskup Roncalli měl velké ekumenické cítění. Pomoc bližním neomezoval jen na příslušníky katolické církve. Zejména v Bulharsku a Řecku se zasloužil o zmírnění utrpení mnoha pravoslavných křesťanů. Doklad jeho ekumenického cítění mezi jinými můžeme vidět i ve skutečnosti, že byl později jako papež Jan XXIII. otcem myšlenky svolat II. vatikánský koncil, který nebývalým způsobem otevřel cestu ekumenismu.

Ale turecká vláda se zdráhala pustit děti do země. Byrokraté je chtěly poslat zpátky do Německa, kde je nečekalo nic jiného než koncentrační tábor. Roncalli se pevně rozhodl, že této genocidě zabrání a ještě tentýž den o tom zahájil jednání s německým velvyslancem.

Německý velvyslanec Franz von Papen byl přesvědčený katolík. Roncalli s ním měl nejlepší styky, i když nesouhlasil s tím, že slouží Hitlerovi. Často mu totiž prokázal dobré služby. Proto se v této věci nerozpakoval požádat ho o pomoc, ale tvrdil, že je třeba jednat i kdyby vyslanec byl protestantem, protože ty ubohé děti se nesměly podle něho dostat do plynové komory.

Dosáhl toho, že loď mohla zakotvit v přístavu jiné, neutrální země. Židovské děti byly v bezpečí. Nebylo tedy divu, že mu palestinský vrchní rabín Izák Herzog, který často přijížděl do Istanbulu, veřejně poděkoval za jeho velkou pomoc.

Ani německý velvyslanec von Papen nezůstal však za svou intervencí ve prospěch židovských dětí bez odměny. Když stál později v Norimberku před tribunálem soudícím válečné zločince, zachránil mu Roncalliho dopis život a svobodu.¹¹⁸

5.3.3 *Příklad prosté řeholnice*

V tomto odstavci je řeč o ženě, kterou celý svět znal jako Matku Terezu. O této řeholnici - nositelce Nobelovy ceny - bylo napsáno několik životopisů a každý z nich je plný obdivu a údivu nad obrovskou odvahou, obětavostí a láskou této křehké bytosti, která necouvla ani před těmi nejubožejšími, zahnívajícími a červy prolezlými lidskými bytostmi, protože v nich viděla raněného a umírajícího Krista zcela v souladu s příkázáním lásky k bližnímu, tak jak jí toto ukládala její náboženská víra. Z těchto zaslíbení¹¹⁹ čerpala Matka Tereza sílu a je vzorem pro každého dnešního člověka, který chce pomáhat při léčení všech bolestí světa.¹²⁰

Matka Tereza, vlastním jménem Agnes Gonxha Bojaxhiu se narodila se 27. srpna roku 1910 jako nejmladší dcera úspěšného obchodníka v makedonské (tehdy albánské) Skopji. Již ve svých dvanácti letech se rozhodla, že se stane řeholnicí, řádovou sestrou. Ve svých osmnácti letech vstoupila do řádu loretánských sester. Důvodem bylo zejména to, že řád vyvíjel své aktivity hlavně v Indii, v zemi, která ji silně přitahovala.

¹¹⁸ Zpracováno podle HÜNERMANN, W. *Farář světa - život Jana XXIII.*

¹¹⁹ Mt 25,34-40.

¹²⁰ DOIG, D. *Matka Tereza.* Text na přebalu.

Po krátké přípravě v Dublinu pak Agnes ve svých devatenácti letech do vysněné Indie odjíždí - v Dárdžilingu pak skládá slib novicky a přijímá jméno, pod kterým ji později pozná celý svět - Tereza. V Dárdžilingu pak sestra Tereza vyučuje na misionářské dívčí škole zeměpis, a protože je nadprůměrně nadaná a má vynikající organizační schopnosti je jí brzy svěřeno vedení Vyšší misijní školy St. Mary's High School v Kalkatě.

V roce 1946, když pocítí, že jí práce ve škole nepřináší již uspokojení, sestra Tereza opustí loretánský klášter a začíná se věnovat nejchudším a umírajícím. O další tři roky později, když je kolem ní soustředěno již mnoho mladých dívek, zakládá Tereza kalkatský řeholní řád nazvaný Misionářky milosrdenství (někdy nazývaný též Misionářky lásky či řád milosrdenství).

Vatikán uzná nový řád, řídící se františkánskými principy. Tento Terezin řád má přísný režim - jeho členky vstávají již ráno o půl páté, následuje ranní modlitba v pět, v šest hodin se pak sestry shromažďují na mši v prosté kapli. Po mši některé snídají, jiné se pouštějí do každodenního rituálu praní sárí. Sestry řádu nevládní žádný majetek, vedou asketický život bez nejmenšího pohodlí a zábavy.

Nový řád brzy začíná zakládat útulky. Prvním je útulek pro umírající, sestry řádu při svých cestách po Kalkatě doslova sbírají po ulicích umírající, aby jim dali možnost zemřít v alespoň trochu důstojných podmínkách, následuje útulek pro sirotky a opuštěné děti, následují nemocnice a školy. Zpočátku neznámá řeholnice dokáže během několika roků vyvinout obrovské úsilí a odvést neobyčejnou organizační práci.

Za tuto a jinou práci je sestra Tereza oceněna - v roce 1979 se stává laureátkou Nobelovy ceny míru.

Sestra (Matka Tereza, jak se jí začne později říkat) toho pak za svůj život udělá opravdu hodně - po rozšíření řádu za hranice Indie, do takřka celého světa, navštěvuje bolavá místa planety, navštíví např. osadu, kam jsou přesídleni lidé, kterým vzala domovy černobylská havárie, je i v obleženém Bejrútu, kde zachraňuje děti ohrožené válkou - nakonec jich v rozvalinách města najde, zmrzačených a nemocných, na šedesát a všechny se jí je podaří evakuovat do bezpečí.

Je to málo nebo hodně - šedesát zachráněných dětí? Matka Tereza na tuto otázku odpovídá: „Mě nezajímá dav. Kdybych viděla davy ubožáků, nikdy bych nemohla svoji

práci začít. Zajímá mě jen můj bližní, jednotlivec, tomu mohu pomoci, a tak pomáhám...“¹²¹

¹²¹ SEZNAM : *elektronická encyklopedie*. [cit. 4. dubna 2007]. Dostupné na WWW.
<<http://encyklopedie.seznam.cz/heslo/481176-matka-tereza>>.

5.4 Bioetika

V této kapitole bych chtěl přiblížit vliv náboženského přesvědčení ve vztahu k formování pohledů na bioetické problémy. Bude zde pojednáno zejména o problému potratů a eutanasií.

Začneme myšlenkou Matky Terezy, ve které dává do souvislosti skutečnost života v míru a násilné ukončení plodu v těle matky: „Vím, že potrat je dnes největším nebezpečím pro mír, protože je to válka vedená proti dítěti - přímá vražda nevinného vykonaná samotnou matkou. A když dopustíme, že matka může zabít dokonce své vlastní dítě, jak můžeme chtít po jiných, aby se nezabíjeli navzájem. Stát, který potraty povoluje, neučí lidi milovat, ale používat násilí k dosažení svých cílů. A proto je potrat úhlavním nepřítelem lásky a míru; potrat lidí zaslepuje.“¹²²

Praktický pohled bude reprezentován posouzením výsledků sociologického šetření, které bylo za tímto účelem provedeno exklusivně v souvislosti s touto prací.¹²³

5.4.1 Co říká křesťanská etika

Pro křesťanskou etiku jsou problémy spojené s ochranou lidského života, dovolím si říci, jedny z nejdůležitějších. Mravní subjekt, který jediný ze všech reálných bytostí je ve styku s ideálním světem hodnot a který jediný má metafyzickou tendenci dát hodnotám reálnost, jež jim chybí, tento subjekt je "osoba".¹²⁴

Vždyť jaká životní hodnota může být důležitější nežli život sám.¹²⁵ Protože je křesťanství jedním z pilířů evropské civilizace, je pro nás toto konstatování celkem přirozené. Kořeny ochrany života lze nalézt také v židovské etice a toto je nejlépe kodifikováno v pátém přikázání Mojžíšova Desatera.¹²⁶

5.4.2 Potrat a euthanasie

V obou těchto případech se setkáváme s otázkami, které jsou citlivé a uvažování nad nimi mnohdy provází emoce, které člověku brání podívat se rozumně na jádro

¹²² Přepsáno z informačního materiálu sdružení Za dětský život Jihlava: „Aby se mohli narodit“.

¹²³ Podobné otázky byly již v minulosti poptávány v jiných výzkumech, prováděnými profesionálně působícími organizacemi. Zde bude ovšem vyhodnocován výsledek podle religiozity respondentů, neboť toto je v přímé souvislosti s tématem této práce.

¹²⁴ Srov. HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu*. s. 210.

¹²⁵ Srov. Mt 6, 26-34.

¹²⁶ Ex 20,1-17.

těchto problémů. U většiny respondentů operativního průzkumu se jeví tyto problémy jako nepříjemné. Toto si lze vysvětlit například tím, že v podvědomí mají lidé naší dnešní společnosti informaci, že tyto fenomény jsou nežádoucí, ale vnější společenská prezentace tyto fenomény připouští a v některých případech dokonce hlasitě ospravedlňuje. Toto je patrné v některých ekonomicky vyspělých zemích Evropy, zejména v Nizozemí, kde je již zákon o legálním provádění euthanasie přijat do společenské praxe. Znamená to snad nástup procesu, ve kterém mají být přetaty křesťanské kořeny evropské civilizace?

5.4.3 *Problém počátku fyzické existence jedince*

Tento problém je, jak se zdá, zcela zásadní pro rozhodnutí o přípustnosti potratu z etického hlediska.

Seriozní zpracování tohoto fenoménu na filosofickém a teologickém základě lze historicky datovat do období Aristotelova. Od té doby byly raženy dvě zásadní teorie. Aristoteles a v návaznosti na něj Tomáš Akvinský se domnívali, že k oduševnění rozumovou duší dochází teprve tehdy, když oplodněné vajíčko dosáhne určitého vývojového stadia. Do té doby embryo ožívuje jen život vegetativní nebo zvířecí povahy. Tento názor byl zastáván i papežem Benediktem XIV.¹²⁷ Tento oživující počátek byl obvykle kladen do doby asi šesti týdnů od početí. V průběhu 18. a zejména 19. století se rozšířil názor na základě tehdy nových lékařských objevů, že k oduševnění dochází v bezprostředním okamžiku početí.¹²⁸

5.4.4 *Současné medicínské poznatky*

Disciplína, která se zabývá v oblasti medicíny problematikou počátku lidského jedince se nazývá embryologie. Současné výzkumy v této oblasti ukázaly, že nelze hovořit o lidském embryu do doby šestnáct dní od početí jako o samostatném individuu a tedy o lidské osobě. V tomto kontextu je vhodné vysvětlit medicínský pojem embryoblast¹²⁹. Než vznikne embryoblast, je možné rozdělení shluku buněk

¹²⁷ Původní text pochází z *De festis*, lib. II, c. 15, n. 1 in *Opera omnia*, sv. 9, citováno in *Theological Studies* (1990) s. 617.

¹²⁸ PESCHKE, K.-H. *Křesťanská etika*. s. 287.

¹²⁹ Embryoblast je skupina buněk rozrýhovaného vejce, z níž se vyvine vlastní embryo (vnější buňky - trofoblast - jsou základem plodových obalů a placenty). Rozdělení buněk rozrýhovaného vejce na embryoblast a trofoblast je prvním krokem diferenciací vedoucím nezvratně k vývoji určitých struktur. Je to poslední stadium, kdy mohou vzniknout identická dvojčata. De facto však k tomu v tomto stadiu dochází nanejvýš zřídka.

v jednovaječná dvojčata, ale v této době může dojít i ke splynutí dvou oplodněných vajíček, takže může vzniknout jediný člověk.¹³⁰

5.4.5 Rodina a její význam

Prioritu vztahů v manželství plně objevilo až bádání vědců ve dvacátém století - zejména v oboru psychologie. Dnes psychologové bez zaváhání potvrdí, že trvalý životní vztah umožňuje rozvoj osobnostních kvalit, které zůstávají jinak obtížně dostupné. Prakticky všechny současné výzkumy dokazují, že ženatí a vdané jsou oproti svobodným spokojenější, zdravější, dožívají se vyššího věku, trpí méně duševními poruchami a je u nich menší kriminalita. Prostřednictvím vztahů ve stabilní a láskyplné rodině tedy vznikají hodnoty, na kterých stojí celá demokratická společnost.¹³¹

5.5 Vlastní výzkum

Výzkum, exklusivně provedený s souvislosti s tématem této práce, byl proveden v březnu 2007. Jeho příprava si vyžádala čas od prosince 2006 do února 2007. Tato příprava především zahrnovala technickou podporu.¹³² Proběhl v jedné z veřejných institucí a dotazníkem bylo osloveno přes 1700 lidí. Dotazníkové šetření bylo anonymní a sběr dat byl proveden elektronickou formou prostřednictvím interní podnikové sítě. Protože byl čas pro sběr dat minimalizován na interval dvou pracovních dní, byly sebrány odpovědi od 769 respondentů, což je na akci tohoto druhu relativně vysoký počet. Formulace pokládaných otázek je uvedena níže v odstavcích zabývajících se rozbořením jejich odpovědí.

5.5.1 Okruh respondentů

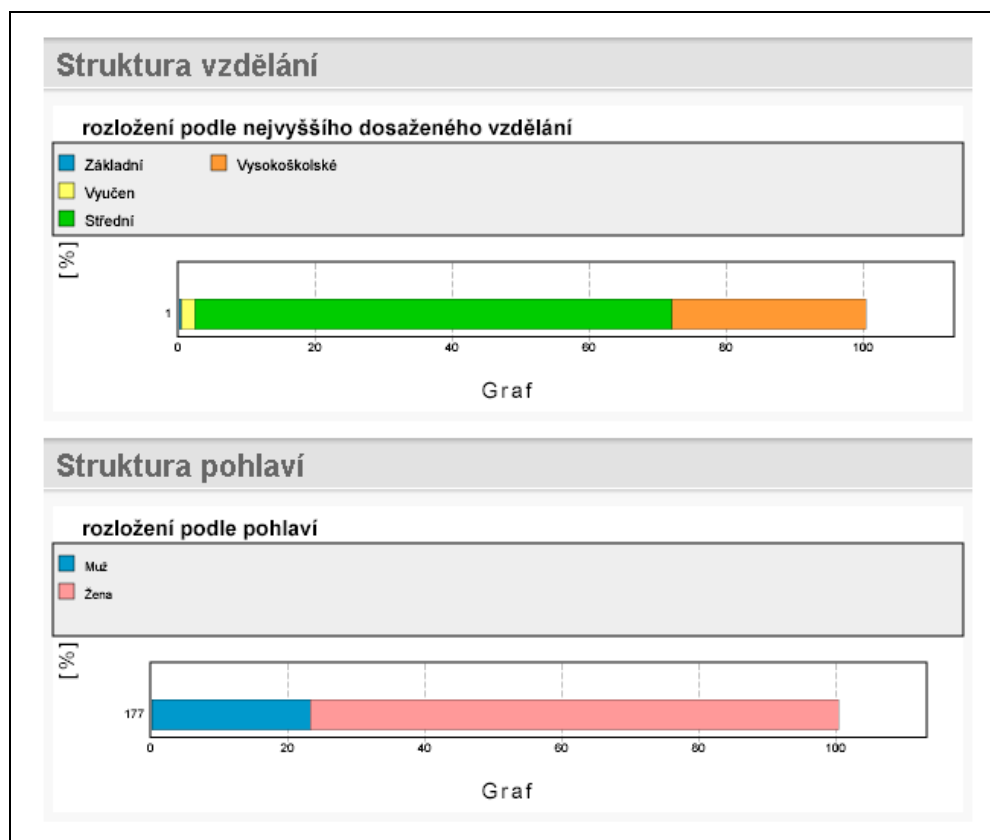
Struktura respondentů je patrná z následujících grafů a zejména věkové rozložení je nepochybně velmi podobné celé české populaci. Vzhledem k okruhu zkoumaných otázek bylo ovšem nejdůležitější vystihnout poměr mezi věřícími a nevěřícími a v tomto kritériu se zastoupení respondentů velmi přibližuje struktuře respondentů, které jsou dlouhodobě využívány profesionálními organizacemi jako jsou STEM a IVVM¹³³

¹³⁰ Srov. PESCHKE, K.-H. *Křesťanská etika*. s. 288.

¹³¹ *Katolický týdeník*. Roč. 18, č. 9 (27. 2. - 5. 3. 2007). Praha : Zvon. 2007. „*Volné partnerství není bezpečnou cestou*“ - rozhovor s psychologem J. Zemanem, ředitelem českého Národního centra pro rodinu. ISSN 0862-5557

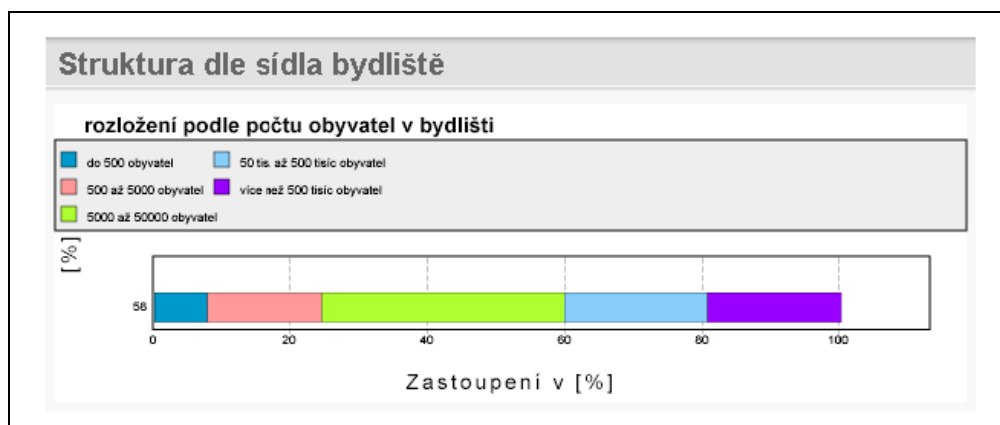
¹³² Tvorba programových prostředků pro sběr a vyhodnocení dotazníkových dat.

¹³³ Středisko empirických výzkumů a Institut výzkumu veřejného mínění.

Graf 2 a 3: Struktura vzdělání a pohlaví

Z níže uvedených grafů 4 a 5 je patrné, že se podařilo oslovit celé spektrum respondentů v produktivním věku. Zastoupení jednotlivých skupin respondentů ve věkových kategoriích je uveden v tabulce 4. Vzhledem ke skutečnosti, že zaměstnanci instituce, ve které bylo toto dotazníkové šetření realizováno jsou plošně rozmístěni po celém území České republiky, se podařilo získat zástupce z různých typů lokalit. Proto jsou zde zastoupeni jak respondenti z malých obcí, tak i z menších a větších měst.

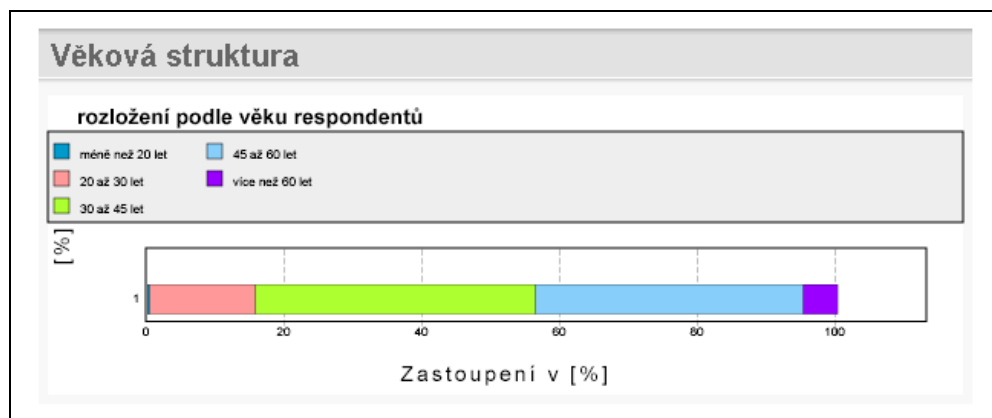

Graf 4: Struktura respondentů dle sídla bydliště

Na znázorněném grafu věkové struktury respondentů je patrné, že zahrnují celé spektrum populace v produktivním věku. Nejvíce respondentů je ve věkové kategorii 30 až 45 let. Podobně silné zastoupení má kategorie 45 až 60 let. Proto je názor celého výzkumu nutné vnímat jako vyjádření té části populace, která je nositelem finančních nákladů veškeré sociální politiky státu.

Tab. 4: Počty respondentů dle věku

Věková kategorie	počet
méně než 20 let	1
20 až 30 let	119
30 až 45 let	314
45 až 60 let	300
více než 60 let	39

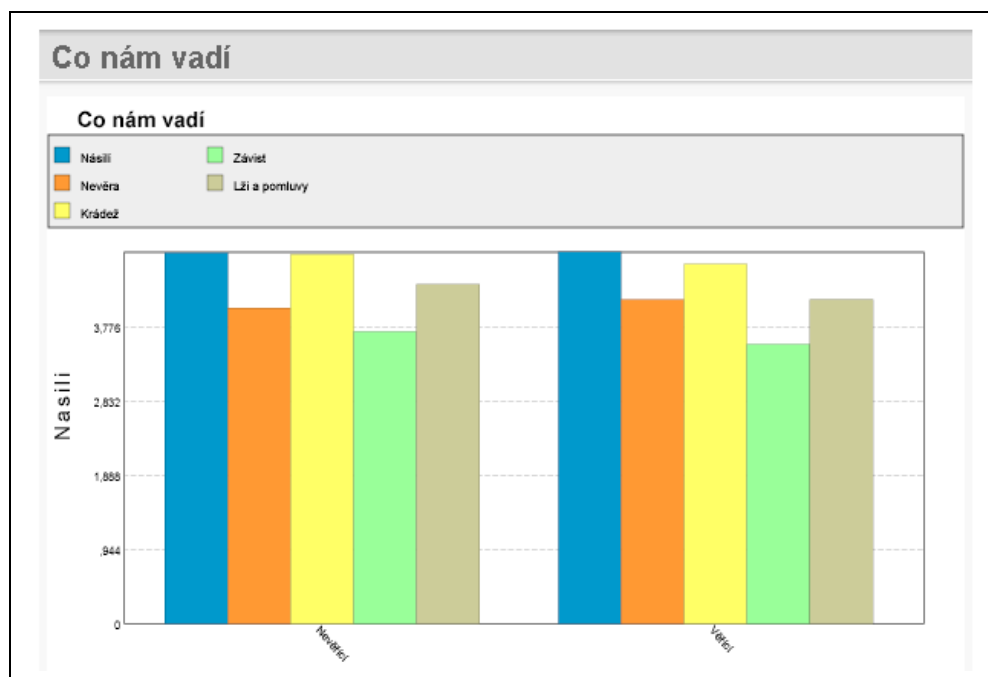

Graf 5: Věková struktura respondentů

5.5.2 Míra tolerance k neetickým projevům v chování jednotlivců

Všem byla položena otázka: „Jaký je rozsah vaší tolerance vůči okolí? Jak vám vadí níže uvedené prohřešky vašeho okolí vůči vaší osobě.“ Jednalo se o tyto kategorie: Násilí, nevěra, krádež, lži a pomluvy, závist. Respondenti měli možnost ohodnotit jednotlivé kategorie v pětibodové škále známek:

- 1 = Rozhodně ne, 2 = Spíše ne, 3 = Někdy ano, někdy ne,
4 = Spíše ano, 5 = Rozhodně ano.

Graf 6: Jaký je rozsah naší tolerance

Rozsah tolerance k prohřeškům proti etickému jednání vůči vlastní osobě je všeobecně dost malý. Ve svém průměru se pohybuje okolo celkové známky „4“, což znamená, že jsme spíše netolerantní vůči takovým projevům patologického chování. To je docela pochopitelný fakt. Přesto tento výzkum ukázal, jak je demonstrováno na grafu č. 6, že kromě násilí a nevěry¹³⁴ jsou lidé, kteří se označují za věřící, v průměru více tolerantnější k tomu, když na své osobě zakoušejí krivdy v podobě krádeží, lží resp. pomluv a závisti. V kontextu této skutečnosti je zajímavé porovnat odpovědi na následující položené otázky související s bio-etickými problémy.

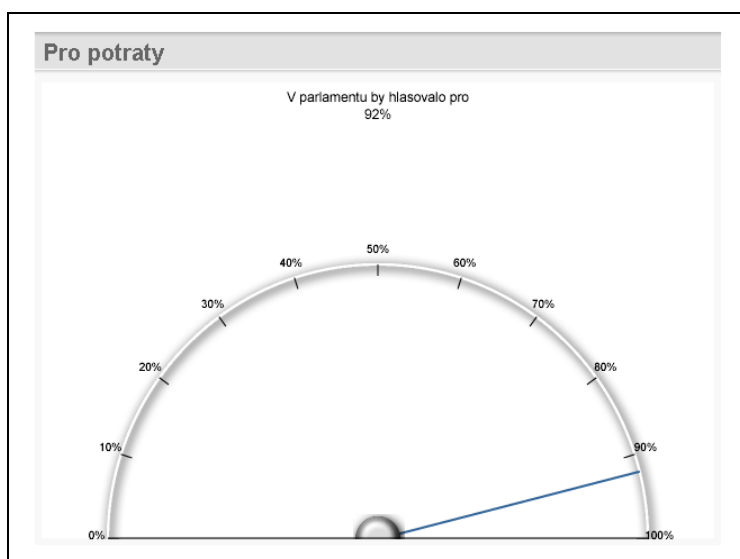
5.5.3 Potraty a euthanasie

Všem respondentům byla položena otázka: „Jak byste hlasovali, kdybyste byli našimi zákonodárci a seděli byste v parlamentu. Jste pro stávající znění platného zákona, týkajícího se potratů?“ Na dotazníkovém listu měli možnost prostudovat znění zákona č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství, který je v současné době platnou právní normou v České republice. Dále měli respondenti možnost prostudování iniciativních návrhů některých poslanců, které se touto problematikou zabývají a byly také v parlamentu již předkládány coby zamýšlené úpravy stávajícího zákona. Ty však nejsou prozatím platné. Respondenti měli možnost vybrat ze tří možností odpovědí:

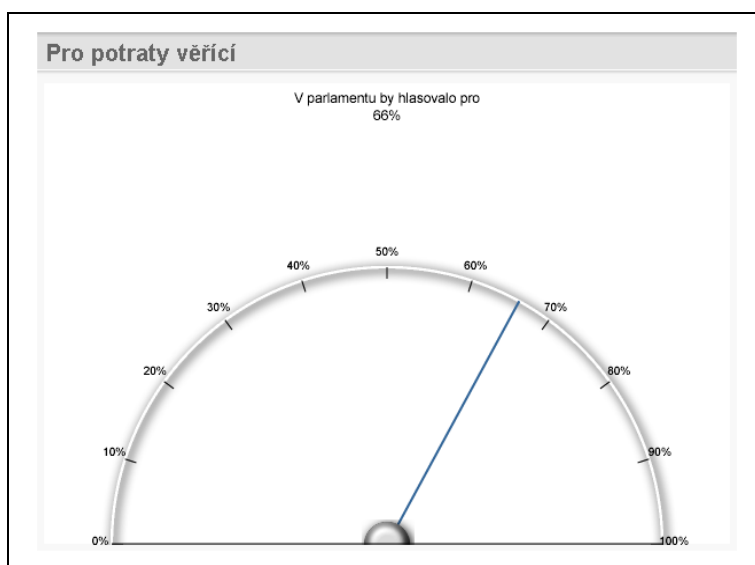
1 - pro 2 - proti 3 - zdržel se hlasování

¹³⁴ Tyto hodnoty jsou pro obě části populace přibližně stejné.

Na níže uvedených dvou grafech je patrné, jak je tento fenomén v naší společnosti podporován. Mezi věřícími je jeho podpora o 28 % menší, ale bez vlivu na výslednou platnost tohoto zákona.

Graf 7: Procento schvalující potraty mezi nevěřícími

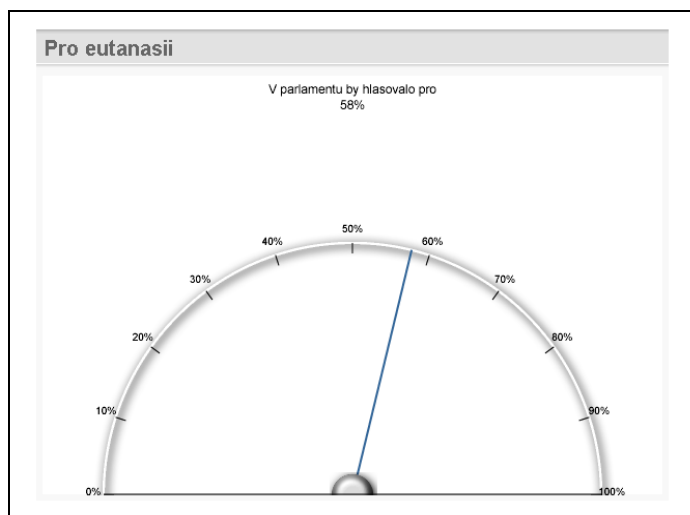
Graf 8: Procento schvalující potraty mezi věřícími

Další dotaz směřoval k vnímání potřeby existence nějakého zákona o beztrestnosti podání smrtícího preparátu lékařem nevyлéčitně nemocnému pacientu na jeho žádost bez bližší specifikace tohoto fenoménu. Tento pojem je dnes poněkud odlišný od jeho někdejšího etymologického významu.¹³⁵ Otázka zněla: „Hlasovali byste pro uzákonění euthanasie?“

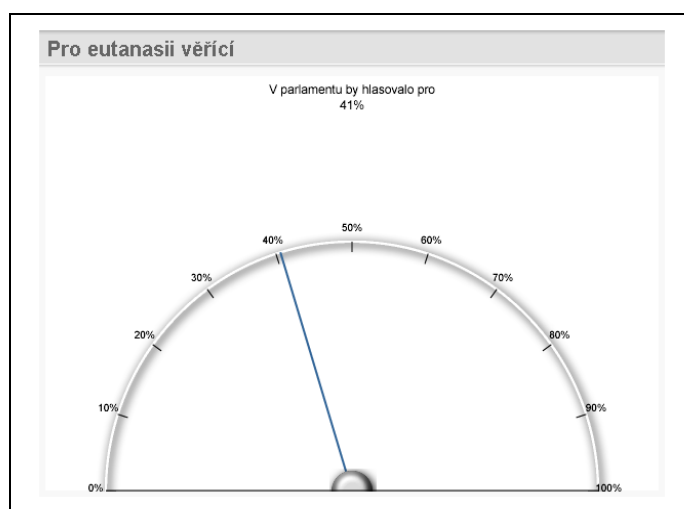
¹³⁵ Srov. *Wikipedia - otevřená encyklopedie*. [online] [cit. 2. března 2007]. Dostupné na WWW. <<http://cs.wikipedia.org/wiki/Eutanazie>>; respondenti tohoto exklusivního průzkumu měli možnost si tento text při vyplňování dotazníku prostudovat.

V této bio-etické oblasti není rozdíl v procentu populace, kteří by nějaký takový zákon schvalovali tak markantní. Činí 17 %, ale v případě odděleného hlasování obou skupin populace by byl u věřící části odmítnut a u druhé (nevěřící) 58% většinou přijat.¹³⁶

Konkrétní výsledek je zobrazen na níže uvedených grafech č. 9 a 10.

Graf 9: Schvalování euthanasie mezi nevěřícími

Graf 10: Schvalování euthanasie mezi věřícími

¹³⁶ Návrh trestního zákoníku, který byl v roce 2006 českým parlamentem odmítnut, jedním z proklamovaných důvodů byla právě nová právní úprava usmrcení na žádost (*navrhovaná úprava měla znít takto: § 118 – „Usmrcení na žádost“ – odst. 1 – „Kdo ze soucitu usmrtí nevyhlášenou nemocnou osobu, která trpí somatickou nemocí, na její vážně míněnou a naléhavou žádost, bude potrestán odnětím svobody až na šest let,“ odst. 2: „Vážně míněnou a naléhavou žádostí se rozumí svobodný a určitý projev vůle osoby starší osmnácti let, která není zbavena ani omezena ve způsobilosti k právním úkonům a není stížena duševní poruchou, jednoznačně a důrazně směřující k jejímu vlastnímu usmrcení.“*).

6 ZÁVĚREČNÉ SHRNUÍ

Nyní je patrné, že o logickém tvrzení:

$$r \Rightarrow e ,$$

jak bylo definováno v úvodu (religiozita je postačující podmínkou pro etické jednání jednotlivců) můžeme prohlásit: Nabývá hodnoty nepravda, protože existuje alespoň jeden jedinec s religiózním postojem k životu, u kterého je patrné chování odporující etickým principům korespondujícím s morálními principy jeho vlastního vyznání víry. Proto je třeba pro nahlédnutí možnosti vlivu religiozity na etické chování zjemnit kritérium, případně zvolit metodu „per exempla“.

Jak bylo výše doloženo, můžeme vyslovit tvrzení, že existují případy jedinců, kteří kvalitu svého etického jednání odvozují nebo odvozovali na základě příkazů, které jim byly dány právě etickým a mravním kodexem jejich víry. Jejich náboženské přesvědčení se pro ně stalo skutečnou studnicí životní síly, která je uschopňovala k tak kvalitnímu etickému jednání. V takovém případě bychom výše uvedené logické tvrzení mohli považovat za platné.

V neposlední řadě bylo ukázáno na základě exklusivního sociologického šetření, že citlivost k ochraně života, zejména v jeho „okrajových“ intervalech nebo chcete-li určitá rezervovanost k právní kodifikaci bio-eticky sporných norem ohledně potratů a euthanasie, je mezi religiózní částí populace vyšší než u ostatních jednotlivců. Tudíž lze vyslovit další závěrečné tvrzení:

Soubor religiózně orientovaných členů společnosti může mít v některých etických aspektech odlišné postoje než ostatní část společnosti. A tyto postoje mohou být, a mnohdy jsou, postoji „pro vitae“.

7 VYSVĚTLIVKY A POUŽITÉ ZKRATKY

Zkratky¹³⁷ odkazující na biblické knihy v poznámkách pod čarou:

Knihy Starého zákona

Gn = 1. kniha Mojžíšova

Ex = 2. kniha Mojžíšova

Knihy Nového zákona

Mt = Evangelium podle Matouše

Mk = Evangelium podle Marka

Lk = Evangelium podle Lukáše

Jan = Evangelium podle Jana

Sk = Skutky apoštolů

Zj = Kniha Zjevení svatého apoštola Jana

¹³⁷ Seznam je omezen jen na zkratky zde použité a je řazen chronologicky podle řazení knih v Bibli.

8 SEZNAM TABULEK A GRAFŮ

Tab. 1: Pravdivostní tabulka výroku	8
Tab. 2: Rezidenti v České republice podle vyznání, 1991 a 2001.....	28
Graf 1: „Věříte v Boha?“	30
Tab. 3: „Věříte v Boha?“ (%).....	30
Graf 2 a 3: Struktura vzdělání a pohlaví.....	51
Graf 4: Struktura respondentů dle sídla bydliště.....	51
Tab. 4: Počty respondentů dle věku.....	52
Graf 5: Věková struktura respondentů.....	52
Graf 6: Jaký je rozsah naší tolerance.....	53
Graf 7: Procento schvalující potraty mezi nevěřícími.....	54
Graf 8: Procento schvalující potraty mezi věřícími.....	54
Graf 9: Schvalování euthanasie mezi nevěřícími.....	55
Graf 10: Schvalování euthanasie mezi věřícími.....	55

9 POZNÁMKY

Hans Küng se narodil roku 1928 v Sursee (Švýcarsko). V letech 1948 až 1955 studoval filosofii a teologii na papežské universitě Gregoriana v Římě. V roce 1954 byl vysvěcen a v roce 1955 studoval na Sorbonně a na Katolickém Institutu v Paříži. Roku 1957 získal doktorát teologie. V letech 1958 až 1959 působil jako kněz v Hofkirche v Lucernu. Roku 1960 byl jmenován řádným profesorem fundamentální teologie na universitě v Tübingen. V roce 1962 ho papež Jan XXIII. jmenoval oficiálním teologickým poradcem II. Vatikánského Koncilu. Od roku 1963 je profesorem dogmatické a ekumenické teologie a ředitelem institutu pro ekumenický výzkum v Tübingen.¹³⁸

Ackermann-Gemeinde (AG) založil roku 1946 **P. Paulus Sladek**, který sloužil před odsunem sudetských Němců německé mše u sv. Tomáše na Malé Straně v Praze. Tento kněz smýšlel protinacisticky a uměl bezvadně česky. Název organizace je odvozen od německy psané básnické skladby *Der Ackermann aus Böhmen – Oráč z Čech*, jejímž autorem je Johannes von Saaz – Jan ze Žatce, notář žatecký, později novoměstský (zemřel v roce 1415).

Smyslem AG bylo pomáhat vyhnancům vyrovnat se v křesťanském duchu s traumatem války a ztráty domova, odolat pokušení pomstychtivosti a nenávisti a zapustit kořeny v nové vlasti. Z jejího prostředí vyšla řada významných osobností německého intelektuálního, hospodářského a politického života. Po sjednocení Německa v roce 1990 rozšířila působnost i do někdejšího NDR. Pro úplnost je třeba dodat, že obdobné úsilí vyvíjí také sociálně demokratická Seliger-Gemeinde; literární a umělecký odkaz českých Němců pěstuje Adalbert-Stifter-Verein. Po listopadovém převratu v roce 1989 byla AG první, která projevila zájem o česko-sudetoněmecký dialog. Jejím protějškem se stala Česká křesťanská akademie. Tak vznikla také tradice Mariánskolázeňských rozhovorů, jichž se pak účastnili i evangelíci z obou stran. Je to snad jediné prostředí, kde spolu Češi a sudetští Němci hovoří bez zábran. A také konkrétní model smíření v praxi, který umožnil oběma stranám vnímat konflikt očima druhého.¹³⁹

¹³⁸ Text na obálce knihy KÜNG, H. *Světový étos : projekt*.

¹³⁹ *Katolický týdeník : Perspektivy*. Roč. 17, č. 23, KT č. 46 (14. - 20. 11. 2006). Praha : Zvon. 2006. ISSN 0862-5557

Oto Mádr - (narozen 15. 2. 1917), český katolický teolog významný představitel církevního života.

Studoval v Praze (1936-1939) a na Gregoriánské univerzitě v Římě (1948-1949). Ve školním roce 1950-1951 vedl studentské bohoslužby u sv. Salvátora v Praze a podílel se na programu kroužků Katolické akce. V květnu 1951 byl zatčen a o rok později odsouzen za údajnou špionáž na doživotí. V roce 1966 byl podmíněčně propuštěn. V letech 1966 až 1969 pracoval jako sanitář, skladník a správce depozitáře Muzea hlavního města Prahy. Teprve Pražské jaro 1968 mu otevřelo cestu k veřejné kněžské službě. Stal se osobním spolupracovníkem biskupa apoštolského administrátora pražského Františka Tomáška, stál u zrodu Díla koncilové obnovy, plně se zapojil do nové pokoncilní organizace náboženského života li nás. V letech 1969 až 1970 přednášel na Cyrilometodějské bohoslovecké fakultě v Litoměřicích. Po nástupu husákovské normalizace v roce 1970 se stal předním aktivistou neveřejné církve a samizdatu. Od roku 1978 vydavatel a redaktor samizdatových Teologických textů (zpočátku Teologický sborník), publicistické řady Orientace a edice Duch a život. Teprve listopadové události roku 1989 mu znovu otevřely cestu k aktivní práci v církevním životě (šéfredaktor Teologických textů, člen komise pro sdělovací prostředky při České biskupské konferenci). Autor několika odborných vědeckých prací: Morální studie o umělém oplodnění (1947), Církev dnes a zítra (1970), Slovo o této době (1993), Wie Kirche nicht stirbt (1993).¹⁴⁰

Tomáš Halík (*1948) vystudoval sociologii a filozofii na FF UK (žák prof. dr. Patočky). Teologii studoval tajně v Praze a po roce 1989 postgraduálně na Papežské Lateránské univerzitě v Římě. Do r. 1990 pracoval jako psychoterapeut narkomanů v Praze. v r. 1978 byl tajně vysvěcen v Erfurtu (NDR) na kněze a do roku 1989 byl činný v "podzemní" církvi, v samizdatu a bytových seminářích; patřil k nejbližším spolupracovníkům kardinála Tomáška.

Nyní působí jako profesor sociologie na Univerzitě Karlově, rektor univerzitního kostela Nejsvětějšího Salvátora v Praze a prezident České křesťanské akademie. Je členem Evropské akademie věd a umění a řady vědeckých společností doma i v cizině. Po roce 1989 přednášel na desítkách univerzit v Evropě, USA, Indii a Latinské Americe. V r. 2001 působil jako hostující profesor na Oxfordské univerzitě. Podnikl studijní

¹⁴⁰ Zdroj *Cyrlometodějský kalendář*. Praha : Zvon, 2007. ISSN 0862-6898

a přednáškové cesty po pěti kontinentech a v r. 2002 se účastnil expedice do Antarktidy. Od poloviny devadesátých let se angažuje ve snahách o porozumění mezi náboženstvími a kulturami; účastnil se rozhovorů s židovskými mysliteli v Izraeli a USA, s hinduisty v Indii a Velké Británii, s buddhisty v Nepálu, Japonsku a Thajsku, s muslimy v Egyptě, Jordánsku a Velké Británii apod.

Publikoval přes 200 prací; jeho knihy vyšly též v němčině, polštině, italštině a španělštině.

Dalajlama (* 1935), vlastním jménem Džampal Ngawang Lozang Ješe Tändzin Gjamccho byl v roce 1939 přiveden do Lhasy, kde o dva roky později začalo jeho vzdělávání. Jako pětadvacetiletý získal titul geše. V roce 1950, kdy Tibet začala vážně ohrožovat Čína, byl pouze šestnáctiletý dalajlama požádán, aby se chopil světské i duchovní moci. 1951 obsadila Čína Tibet vojenskou silou, 1954 navštívil dalajlama Peking kvůli mírovým jednáním s Mao Ce-tungem. 1956 odešel do Indie, aby se zúčastnil oslav svátku Vesak a rokoval zde s předsedou vlády Jawaharlal Nehru o podmínkách a situaci v Tibetu, které se neustále zhoršovaly. 10. března 1959 vypuklo povstání ve Lhasě, rychle a krutě potlačené čínskou armádou, a díky následné okupaci byl dalajlama nucen o sedm dní později odejít do vyhnanství spolu s 80 000 dalšími exulanty.

Od roku 1960 přebývá v severní Indii, v Dharamsale, kde založil tibetskou exilovou vládu. Dalajlama přiměl OSN, aby se zabývala tibetskou situací a výsledkem je postupné přijetí tří rezolucí z let 1959, 1961 a 1965, které Čínu vyzývají k respektování lidských práv Tibeťanů. Roku 1963 dalajlama veřejně vyhlásil tibetskou demokratickou ústavu, založenou na deklaraci lidských práv a buddhistických principech. Dalajlama procestoval mnoho států: Severní a Jižní Ameriku, řadu evropských zemí, například Českou republiku a Velkou Británii, ale i Japonsko, Thajsko či Austrálii a hovořil s jejich politiky i náboženskými představiteli.

V roce 1989 byla dalajlamova cesta nenásilí, lásky, míru a porozumění kvitována Nobelovou cenou za mír. Dalajlama je mezinárodně uznávanou kapacitou ve věcech lidských práv a buddhistické filosofie. Je autorem zhruba čtyřiceti knih, některé vyšly i u nás: *Cesta ke svobodě*, *Radost ze života a umírání v pokoji* a další.¹⁴¹

¹⁴¹ Dendrub Dordže : *Buddhismus*. [online]. [cit. 5. dubna 2007]. Dostupné na WWW. <<http://www.buddhismus.cz/dalajlama.html>>.

10 POUŽITÁ LITERATURA A ZDROJE

Bible : Písmo svaté Starého a Nového zákona. Přel. ekumenické komise pro Starý a Nový zákon. 3. vyd. Praha, 1987. 1007, 283 s. ISBN 80-85810-37-9

AUGUSTINUS, A. *Vyznání.* Přel. M. Levý. 4. vyd. Praha : Kalich, 1999. 565 s. ISBN 80-7017-301-7

BLAŽKOVÁ, M. *Dějiny etických teorií I (od antiky po konec 18. století).* 1. vyd. Praha : Universita Karlova, 2004. 175 s. ISBN 80-7290-164-8

BRÁZDA, R. *Srovnávací etika.* 1. vyd. Praha : Koniash Latin Press, 2002. 244 s. ISBN 80-85917-86-6

BSTAN-DZIN-RGYA-MTSHO *Etika pro nové milénium / Jeho Svatost dalajlama.* Přel. H. I. Nevřelová. 1. vyd. Praha : Pragma, 2000. 199 s. ISBN 80-7205-788-X

BUBEN, M., KUČERA, R., KUKLA, O. A. *Svatí spojují národy - portréty evropských světců.* 1. vyd. Praha : Panevropa s podporou Ackermann-Gemeinde, 1994. 183 s. ISBN 80-85846-00-4

BYSTRICKÝ, J., MUCHA, I. *Etika a fragmenty života.* 1. vyd. Praha, 2004. 222 s. ISBN 80-86391-12-4

DOIG, D. *Matka Tereza.* 1. vyd. Nové Město nad Metují : Signum unitatis, 1991 109 s. ISBN neuvedeno

DOROTÍKOVÁ, S. *Etika : Příspěvek k etice jednání.* 1. vyd. Praha : Universita Karlova, 2005. 101 s. ISBN 80-7290-238-5

GÁNDHÍ, M. K. *Môj experiment s pravdou.* Přel. A. Rácová. 1. vyd. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1988. 2 sv. ISBN neuvedeno

HALÍK, T. *Vzýván i nevzýván : Evropské přednášky k filozofii a sociologii dějin křesťanství.* 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2004. 371 s. ISBN 80-7160-692-3

HALÍK, T. *Co je bez chvění, není pevné : labyrintem světa s vírou a pochybností.* 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 379 s. ISBN 80-7106-628-1

HARTMANN, N. *Struktura etického fenoménu.* Přel. K. Hlavoň. 1. vyd. Praha : Academia, 2002. 274 s. ISBN 80-200-0970-1

HOLM, N. G. *Úvod do psychologie náboženství.* Přel. K. Balcar. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 157 s. ISBN 80-7178-217-3

HÜNERMANN, W. *Farář světa - život Jana XXIII..* Přel. Z. Cikler. 1. vyd. Praha : Zvon, 1994. 295 s. ISBN 80-7113-092-3

- KOHÁK, E. *Svoboda svědomí soužití : Kapitoly z mezilidské etiky*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2004. 216 s. ISBN 80-86429-35-0
- KREPPOLD, Q. *Nemocné stromy – nemocné duše*. Přel. J. Hermach. 1. vyd. Svitavy : Trinitas, 1995. 52 s. ISBN 80-901457-5-2
- KÜNG, H. *Světový étos : projekt*. Přel. K. Floss a B. Horyna. 1. vyd. Zlín : Archa, 1992. 151 s. ISBN 80-900249-4-7
- MÁDR, O. *Slovo o této době : Výbor z díla*. 1. vyd. Praha : Zvon, 1992. 319 s. ISBN 80-7113-063-X
- NEŠPOR, Z. R. *Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004. 115 s. ISBN 80-7330-061-3
- PESCHKE, K.-H. *Křesťanská etika*. Přel. M. Skovajsa. 2. vyd. Praha : Kolegium ZVON v nakladatelství Vyšehrad, 2004. 695 s. ISBN 80-7021-718-9
- ROHR, R., MARTOS, J. *Proč být katolíkem*. Přel. M. Musil. 1. vyd. Brno : Cesta, 2003. 123 s. ISBN 80-7295-047-9
- SHELDRAKE, P. *Spiritualita a historie : úvod do studia a interpretace křesťanského duchovního života*. Přel. E. Lajkepová a P. Pšeja. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2003. 231 s. ISBN 80-7325-017-9
- SKALICKÝ, K. *Po stopách neznámého Boha : náboženství a Bůh v novodobém religionistickém bádání*. 3. vyd. Praha : Křesťanská akademie v Římě spolu s nakladatelstvím AULA, 1994. 164 s. ISBN 80-86036-75-8
- WALDENFELS, H. *Světová náboženství jako odpovědi na otázku po smyslu života a světa*. Přel. K. Šprunk. 1. vyd. Praha : Zvon, 1992. 63 s. ISBN 80-7113-062-1

ABSTRAKT

ŽONDECKÝ, A. *Vliv religiozity na etické jednání : bakalářská práce*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, o. p. s., 2007. 60 s. Vedoucí bakalářské práce Josef Dolista.

Klíčové pojmy: religiozita, etika, sociologie náboženství

Práce se zabývá různými pohledy na fenomén religiozity ve vztahu k praktické etice. Přibližuje skutečnost náboženství v širokém a stručném pohledu na velké náboženské systémy dnešní doby. Nazírá na etickou dimenzi těchto náboženství. Vysvětluje pojem dobra a zla. Dokumentuje motivaci k vysoce kvalitnímu etickému chování některých významných osobností dvacátého století čerpanou na základě náboženského přesvědčení. Poukazuje na odlišnost vnímání některých etických problémů mezi nevěřící majoritou české společnosti a jejím věřícím protějškem. Seznamuje s výsledky exklusivního výzkumu provedeného za tímto účelem.

ABSTRACT

ŽONDECKÝ, A. *The influence of religiosity to ethical behaviour : bachelors work*. České Budějovice : College of European and Regional Studies, 2007. 60 p. Bachelors work manager Josef Dolista.

Keywords: religiosity, ethic, sociology of religion

This work is oriented to show different views to relationship between religiosity phenomenon and practical ethic. The reality of religion in great today's religious systems is described here wide and briefly. Ethic dimension of these religious systems is shown here. The conception of good and bad is explained. Motivation to high quality ethic behaviour some great personalities of last century that was drawn from their religious belief is documented here. This work adverts to difference in perception of some ethical problems between unbelievable majority of Czech population and hers believable opposition. Makes acquaint with results of exclusive research that was made for this end.